

Anmeldelser

Gerda Iserhorst: Jeg hader støvletramp

En ung piges dagbog 1940-45. København, Foreningen Danmarks Folkeminder, 1996. 174 sider. ISBN 87-89759-24-9. Kr. 198,-.

»Du, min kære dagbog, skal være mit værn mod det onde, der sker i verden.«

Sådan skrev den 14-årige Gerda – dengang Bekker, senere Iserhorst – i sin dagbog i august 1940. Hun var den ældste af seks søskende. Familien boede først i Islev, siden i Brønshøj. Om foråret – det forår, Danmark var blevet besat – gik hun til sin store sorg ud af skolen, blev konfirmeret og fik job som vikledame på den elektronikfabrik, hvor hendes far var værkfører.

Nogen uddannelse kunne der ikke være tale om. Piger har ikke de samme behov som drenge, mente hendes far: »De gifter sig alligevel«. Men Gerda var ikke tilfreds med sit »slavearbejde« på fabrikken.

Hun gik til stenografi og maskinskrivning, fik også senere plads på et kontor. Hun spillede komedie på Politikens børneteater – »en verden fuld af fantasi og søde drømme«. Og hun gik til step, akrobatik, ballet, dans og klaverundervisning. Hun fandt sig også meget tidligt en kæreste. En kysk, men lykkelig kærlighed: »Der skinner sol i mit hjerte, når han kommer mig i møde«.

Gennem alle de fery forbandede år førte Gerda Bekker dagbog. Det er den, der nu er udgivet under titlen »Jeg hader støvletramp«. Og den fortæller meget om, hvordan det var at være ung under besættelsen. For selv om familielivet var lykkeligt, kastede krigen ude og begivenhederne hjemme en skygge over det meste: »Jeg føler mig til tider som et træ i skoven. Ensom og forladt i en grusom verden«.

Der skete så meget, som gjorde den unge pige urolig – trods hendes vilje til

ikke at være nervøs for krigen. Der var hadet til Hitler – »Jeg får gåsehud, når Hitler taler« – og til nazismen: »Et skræmmende parti med indbygget ondskab«. Og der var ønsket om ikke at nære dette had:

»Jeg er blevet presset ind i en krig med et bevidst had til nogle mennesker, som jeg overhovedet ikke kender. Og det er ikke uden en vis bitterhed, at jeg gennemlever mine ungdomsår i en verden, hvor ondskab trives i stort mål«.

Der er ingen tvivl om, at Gerda Iserhorsts dagbog giver et godt billede – et af de bedste – af det dobbelte liv, man levede i Danmark under besættelsen. Det daglige liv blev levet som sædvanlig – og et sted i nærheden skete der ting, som man ikke kunne være uvidende om, selv hvis man kun indirekte blev berørt af dem: jødeforfølgelserne, folkestrejken, tilfange-tagelsen af politiet, schalburgtage og clearingmord, bombardementet af Shellhuset og Den franske Skole.

Ikke så underligt, at den nykonfirmerede gav sig til at tvivle på sin barnetro. Og heller ikke så underligt, at hun ønskede at lukke krigen ude af sit bekymrede hovede – »at leve et normalt liv uden de kælder-ture og sirenehyll, der ind imellem flænses natstilheden«.

Ledemotivet i den år for år mere og mere voksne Gerdas dagbog er konflikten mellem på den ene side bevidstheden om ikke at kunne blive rigtig lykkelig så længe landet er besat, og på den anden side alt det, der fylder hende med glæde. »Der er krigsangst og iskrystaller i mit hjerte«, skriver hun et sted. Og så som en kontrast: »Trods problemer er livet alligevel dejligt. Min krop er fyldt med kærlighed og optimisme«.

Næsten jævnaldrende med Anne Frank, men unægtelig med en langt blidere skæbne. Ikke desto mindre er det rigtigt, når Gerda Bekker Iserhorst hen imod slut-

ningen af sin dagbog siger, at med døden og krigen som sine eneste og værste fjender var det ingen sorgløs ungdom, hun fik her i første halvdel af 40'erne. Så meget desto større var glæden, da freden og friheden kom. Dér slutter dagbogen – næsten som med en slags *happy ending*.

Jens Kistrup

**Klara Sørensen:
Historien om Højskolernes
Håndarbejde**

Fonden Højskolernes håndarbejde. Her-ning, Poul Kristensen Grafisk Virksomhed A/S, 1995. 122 s. ISBN 87-7468-397-7. Kr. 205,-.

Klara Sørensen, tidligere lærerinde på Engelsholm Højskole, slutter Historien om Højskolernes Håndarbejde med at skrive: »Men vi ved, at tiderne skifter. Idealerne skifter. Smagen skifter, og ingen kan bestride, at Højskolernes Håndarbejde gennem alle disse skift har skrevet kulturhistorie«. Og det er netop det, bogen gør. Den er et vigtigt bidrag til kulturhistorien i 1900-tallet om kvindernes særlige sfære, håndarbejde, hjemmet. De personer, der stod bag HH, søgte at påvirke og præge til en god smag i hjemmene gennem udarbejdelse af modeller i en stil, der var enkel og funktionalistisk, ved at tage udgangspunkt i den gamle bondekulturs tekstiler.

HH startede i 1932 med dannelsen af Højskolernes Håndarbejdsudvalg under Foreningen af Høj- og Landbrugsskoler. I 1954 dannedes Selskabet for Højskolernes Håndarbejde, og det hele sluttede i 1985, da HH overgik til at blive et aktieselskab og blev videreført som et privat firma.

Det var et idealistisk præget foretagende, hvor initiativtagerne og de mangeårige bestyrelsesmedlemmer ønskede at bruge håndarbejdet som et middel i de frie skolars tjeneste til at vække sansen for det smukke, enkle og veludførte arbejde, for de gode værdier i livet og den historiske dimension. Håndarbejdet skulle ikke bare have et nytteformål eller være noget smukt, men håndarbejdsundervisningen skulle være på linie med dansk historie og dansk litteratur. Man skulle også kunne

forstå dansk folkekultur gennem håndarbejde, som Charlotte Rud udtrykte det. Hun var formandskvinde 1938-85.

Som baggrund for hele arbejdet lå tanken, at bondekulturens folkekunst var udtryk for en egen iboende kraft, der gav den skønhed og ægthed. Derfor var den særlig velegnet til at bruge i folkeoplysningens tjeneste. Den ene af Håndarbejdsudvalgets to initiativtagere, Margrethe, kaldet Pip, Christiansen, Askov Højskole, så en overensstemmelse mellem folkekunst og moderne kunst, således at det passede for funktionalismen at søge inspirationer i folkekunsten. Denne sammenhæng redegjorde hun for i et foredrag, holdt ved et højskolemøde på Ollerup Højskole i 1932. Emnet var »Højskolen og Folkedragterne«. Hun sagde, at »den enkle Stil kræver, at der over for Helheden skal være en Mening, praktisk og æstetisk, men hver enkelt Ting, ellers bør man ikke være der. Det er Fordringen om Hensigtsmæssighed, som i gamle Dage var Natur, og som nu er blevet bevidst Mål«. Pip Christiansen fortsatte med, at i sansen for materialer er der netop overensstemmelse mellem folkekunsten og moderne indstilling, og ligeledes for at ornamentik og materialer skal afpasses efter hinanden. Hverken folkekunsten eller funktionalismen »maskerede konstruktionen«, som de mente, at stilforvirringen, historicismen, og industrialismen havde gjort det.

Klara Sørensen starter med at fortælle om baggrunden for mødet og Pips foredrag. I bogens første afsnit ridser hun håndarbejdets situation op i den periode, da højskolerne var unge og nye, 1860-1930. I gamle elevers erindring havde håndarbejdet slet ikke nogen plads, det drejede sig om det levende ord, når de tog på højskole. Men allerede på Christian Kolds højskole blev der undervist i håndarbejde. Selvom gennemgangen er lidt summarisk, giver den et væsentligt overblik over de forskellige igangsættende arbejder med hensyn til vævestuer og broderiundervisning, over kunstnere af grundtvigsk orientering, der lavede modeller og forretninger, samt om pionerarbejder af personer som Elna Mygdal, museumsinspektør på Nationalmuseet, og Margrete Drejer, kunsthåndværker.

Skønverketiden, begyndelsen af 1900-tallet, med dens kunstneriske tiltag havde ikke den store gennemslagskraft hos folk eller på mange højskoler. Ovennævnte initiativ kom derfor igang i 1930'erne, en periode, hvor arkitekter og kunstnere ofte havde den løftede pegefinger fremme angående folks manglende sans for god smag. FDB så det som en opgave at være med i dette idealistiske arbejde. Førstedirektøren, Frederik Nielsen 1939-56, ville gerne være med til at udbrede den gode kultur, og så samarbejdet med HH som et led i at få gennemført programmet. 1934 udgav FDB Højskolernes Håndarbejdsbog med 33 modeller, der alle var komponeret af Margrete Drejer. FDB forhandlede stoffer og garner hertil igennem deres manufakturafdeling.

Samarbejdet med FDB fortsatte i en lang årrække, og i 1949 fik håndarbejdsudvalget flyttet udsalget af modeller og materialer til Askov. Her lå i forvejen Brugsforeningens Manufakturhandel, hvor de fik en selvstændig afdeling på 1. sal. Ved samme lejlighed ansatte HH en forretningsbestyrer, Esther Kjems.

Håndarbejdssagen oplevede en solid udvikling, som Klara Sørensen får godt beskrevet. De mange eksperimenter og facetter i dette arbejdsforløb får hun sat sammen i en nogenlunde kronologisk rækkefølge, der indimellem får karakter af opremsning, fordi så meget skal med. Dette gælder især omtalen af de årlige HH-kurser i oktober måned, 1933-68. Emne, undervisere og foredrag får vi oplyst for hvert år. Til gengæld giver oversigten læseren en fornemmelse for udviklingen i disse inspirerende kurser, der tog nye emner og undervisningsmetoder i brug. Der blev arbejdet med broderiteknikker og historie, man tog på museumsbesøg og besøgte broderier i privat eje. Kurserne var et vigtigt led i HH's oplysnings- og smagsdannende arbejde. Her kom lærerinder fra hele landet og fra mange typer skoleformer. Kurserne afholdtes rundt om på høj- og efterskoler.

Gennem 1950-60'erne oplevede HH en rivende udvikling, og i 1954 gjorde man sig helt fri af FDB, og flyttede til eget hus i Kerteminde ved siden af den nyoprettede Husflidshøjskole. Her blev der udvidet fle-

re gange, og fra denne periode har Klara Sørensen nogle spændende og sjove interview med tidligere medarbejdere, som giver gode tidsbilleder.

De nye HH modeller kom efterhånden for en stor del fra elever på de to skoler, Husflidshøjskolen og Engelsholm Højskole, hvor hovedkræfterne, henholdsvis Lotte Rud og Gudrun Andresen, begge sad i bestyrelsen for HH. HH's modeller var karakteristiske ved en selvstændig tekstilstil, hvor motiver, materialer og funktion skulle gå op i en højere enhed. Motiverne kunne godt være inspireret af gamle broderier, men de blev opsat i en moderne stil, syet i enkle teknikker. Forlæggene kunne hentes i Folkelige Broderiers mønstertjeneste. Denne forening glemmer Klara Sørensen dog at få redegjort tydeligt for. Folkelige Broderier var et af HH's mange tiltag, oprettet som et samarbejde mellem Nationalmuseets 3. afd., De danske Husmoderforeninger og HH. Over en lang årrække blev der afholdt lokale udstillinger og store amtsudstillinger af tekstiler i privat eje for at få registreret denne mængde af broderede og vævede tekstiler.

HH's nedtur begyndte så småt i 1970'erne og tog for alvor fart i 1980'erne. Selvom de søgte nye kundekredse ved at lave modeller til børn og til det voksende omsorgsarbejde for handicappede og ældre. Strikning såvel som vævning blev ligeledes optaget i HH.

Bogen er spændende, fordi den beskriver en epoke, båret af entusiasme og ideologiske normer, som ikke kendes i 1990'ernes samfund. Tanken om at præge elever med god smag og stil er helt borte, og den løftede pegefinger findes ikke mere. Elever på kunstnerisk prægede højskoler i dag dyrker det følsomme, kreative og individuelle.

Samtidig er bogen et eksempel på, hvorledes intellektuelle og kunstnere opfattede historicismen, som de kaldte stilforvirring. Industriulturen, som kun kopierede og ikke selv havde fantasi til at skabe noget selvstændigt. De sidste 10-15 års forskning har dog kastet et nyt lys over historicismen. Oprettelsen af HH og af Håndarbejdes Fremme i 1928 skal i høj grad ses som et modtræk over for de

kommercielle broderiforretninger og et ønske om at højne dansk håndarbejds-kultur.

Kirsten Rykind-Eriksen

**Søren Nancke-Krog:
Stenbilleder i danske kirker**

København, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck. 192 sider, rigt illustreret. ISBN 87-17-06514-3. Kr. 278,-.

I mere end 30 år har kulturhistorikeren Søren Nancke-Krog udforsknet de mid-delalderlige stenbilleder i vore kirker. Hvor andre, ofte med dygtighed, har brugt foto-grafiet i deres forskning af samme emne, da har han brugt frottager, altså gnidebil-leder, der får alle detaljer med, uden dra-matiserende og slørende skygger. Så stor en dygtighed har han opnået i afgnid-ningskunsten, at disse kopier ofte er be-tagende billeder i sig selv. Undertiden har man fornemmelsen af at stå med stenme-sterens arbejdstegning i hånden. Nu har Nancke-Krog samlet sine billeder, sine iagttagelser og tydninger i den essayistisk anlagte bog »Stenbilleder i danske kirker«.

Jeg blev fra begyndelsen meget venlig stemt mod bogen. Den indledes nemlig med en overbevisende tydning af døbe-fonten i Lerup kirke i Hanherred. Enhver, der har set den, vil vide, at dens udhug-ninger eller ridsninger danner et tilsyneladende forvirret virvar af streger. Jeg har været med til at tegne stregerne op med kridt, det hjalp lidt på det, og nogle figurer dukkede frem; men det var ikke til at få hoved eller hale i nogen tydning, det var meget irriterende. Men på grundlag af en klargørende frottage og ud fra sin store viden udreder Nancke-Krog streg for streg, hvad døbefonten fortæller. Det er en lang historie, som jeg ikke skal fortælle her, også så spændende, at resten af bogen blev slugt som en kriminalroman.

Nancke-Krog kan sit stof, og han har sine ideer, der strukturerer stoffet: Om den shamanisme som blander sig med den første kristendom herhjemme, og om den Bogomilkristne kættertros der må have været i landet, før de kristne, som begyn-der at bygge stenkirker, fik magten. Og om hvordan disse religioner sætter deres

spor i billeder og symboler. Måske er nog-le af hans tolkninger lovlig dristige, han indrømmer et sted, at »Tanken flyver«. Men det lykkes ham at rode godt og grun-digt op i vante forestillinger om den første kristne tid og i de begreber, vi har beskrevet den i. Bl.a. er det vigtigt for ham at sandsynliggøre, at de religioner og de stil-arter, som vi har det med at lægge efter hinanden i tid, kan have eksisteret samti-dig, det er ikke altid gået efter en snor.

Det hænder, at han driver sin shamanis-meprægede tolkning så langt, at han selv synes, han må tage brodden af den. Det sker f.eks. i stykket om Narrekongen i Vendsyssel; hvilken kirke stenen stammer fra vides ikke, den findes på Hjørring Mu-seum. Nancke-Krog lægger dristigt op til, at narren er shamanens efterfølger, men så slutter han alligevel: »Narrekongen er således et gammelt symbol, som dog har kunnet vendes og drejes på forskellige måder gennem skiftende tider.« Det er så sandt som det er sagt, men også en slap konklusion på en lovende analyse.

Meget antydes og strejfes, meget sand-synliggøres imidlertid også. Stykket om de diende dyr er således spændende i sin analyse af gammel genfødslestro og kri-sten dåbssymbolik. Ved menigheden i Vester Egede f.eks., at barnet, når det døbes, vædes med vand fra den skræven-de skød på en stenkvinde, der dies af en løve og en drage og tilmed står på hovedet? Der er lange perspektiver i mange af Nancke-Kroghs tolkninger. Interessant er det også at se den vågenhed, han har for lokale sagn knyttet til stenbillederne, og han sans for den fine fantasi, der kan læg-ges i en fejltolkning.

Det er en smuk bog med dejlige bille-der; og i lysten til at sige ting, så de hus-kes, mærker man en påvirkning fra Bro-by-Johansen til hvem forfatteren beken-der sin gæld. Hvor mange øjne fik Broby ikke lukket op for den fabelagtige billed-skat i vore kirker! Han ville have frydet sig over denne bog, der frækt tænker nye tanker.

Bogen rummer et suk: Den luftforure-nig, vi med vor umættelige grådighed har sluppet løs, truer nu også med at fortære granit! Så tag ud og se stenbillederne, inden de forsvinder helt. Med deres dulg-

te dramatik og livsnære poesi hører de til blandt vore fornemste kunstskatte. Engang var de vildt bemalede, nu lever de kun rigtigt op, når lyset falder skråt på dem, eller når regn får granitten til at gløde. Eller når et par vidende og vågne øjne betragter dem.

Eske K. Mathiesen

Inger-Lise Kolstrup:

Magi & kunst

Ebeltoft, Skipperhoved, 1995. 192 sider, illustreret. ISBN 87-89224-15-9. Kr. 225,-.

På kunstudstillinger kan man af og til være uheldig at støde på en rundviser, der med en hale af mennesker efter sig, tasken fuld af flokler, æstetisk »følsomhed« og diagonale patentforklaringer på alt vedrørende komposition »formidler« kunst. Så slem som de værste af den slags er Inger-Lise Kolstrup ikke, men hun har en rem af huden. Hendes agt i bogen »Magi & kunst« har været at beskrive den skandinaviske kunst før kristendommen som kunst, ikke som arkæologiske levn. Det er »formernes liv og hertil den mytiske baggrund« hun er ude efter. Og så går det ellers over stok og sten, fra brakteater og guldgubber, over slyngornamentik og gribedyr til døbefonte; pludselig er vi i førromantikken og slutter i en langstrakt men hård opbremsning med COBRAmalerne, et begreb der er og bliver hasarderet, men har fået en uantastelig plads i kunsthistorien. Og så har hun selvfølgelig husket at få lidt Bjørn Nørgaard med, også han sværmer jo for det nordiske og vikingetiden.

Der snakkes side op og side ned, og nok har forfatteren læst meget, men bogen er fuld af flokler, forenklinger og mærkværdigheder. F.eks. skriver hun: »Folkevandrings- og vikingetidens kunstnere har haft øjnene åbne og suget indtryk til sig af den udenlandske kunst, de mødte i krigs- som i fredstid. Præcis hvad de har set, ved vi ikke med sikkerhed, men...« Hvordan kan man sige, at de har suget til sig, når man ikke ved hvad de har suget til sig?

Omtalen af begrebet horror vacui, er betegnende for hendes snik-snakke

stil. Hun drøfter brakteaterne og skriver: »Billedfladens udfyldning tenderer mod det princip, der kendes som »horror vacui« – angsten for det tomme rum – et fænomen, der kendes fra andre af kunstens områder – sengotisk kalkmaleri f.eks. eller såkaldt primitiv kunst og fra børns eller psykotiske menneskers tegninger.« Inger-Lise Kolstrup snakker her så hurtigt, at tanken ikke når at følge med: Hvad er det dog, hun får pløret sammen om det fjogede begreb horror vacui, som er og bliver en misforståelse af et kompositionsprincip, der vil fortælle med alle til rådighed stående midler, gerne ornamentet og dekorativt?

En omfattende litteraturliste tegner til at give bogen et skær af videnskabelighed.

Eske K. Mathiesen

Chr. Tarbensen Christensen:

De nærer sig af vrug . . .

Blandt strandfogeder, bjergere og redningsmænd imellem Nymindegab og Thorsminde. Foreningen Danmarks Folke-minders skrifter, bd. 87, København 1995. 200 sider. Ill. ISBN 87-89759-20-6. Kr. 190,-. Medlemspris kr. 130,-.

Man skal mærke sig bogens undertitel, for det er denne trefoldighed og dens indsats for at bjærge liv og gods, når skibe kom i havsnød ved den åbne, barske kyst, der beskrives. Og ikke som hovedtitlen kunne forlede til at tro, at skildringen gjaldt den gamle fortælling om skibe, der lokkedes til at strande, hvorefter man sørgede for, at ingen af søfolkene kom levende i land. Da hed det sig, at man nærrede sig *kristeligt* af vrug.

Som første led i opbygningen af den trefoldige indsats opdeltet kysten i såkaldte strandlen med en strandfoged i spidsen. Opdelingen af den her behandlede kyststrækning fremgår af en kortskitse forrest i teksten og af en oversigt over lenene, deres bemanning og udstrækning henholdsvis i 1855 og 1995. Dette første afsnit: Forstrandsret og strandlen, beskriver historisk og aktuelt institutionen og dens opgaver.

Som medhjælp i strandvagten, opsynet med havet dag og nat, fik strandfogderne retningsvæsenet, da det organiseredes i

1852. Beskrivelsen af dette væsens opgaver og hjælpemidler optager langt størstedelen af bogen, og det er her de dramatiske beretninger findes om redning eller forlis af menneskeliv. Hovedparten af de strandede blev reddet, men afventede de ikke redningsmandskabet og i stedet forsøgte at tage sig selv i land, gik det ofte galt, som da dampskibet Avona af Bergen i 1903 grundstødte langt fra land. Selv om der var kontakt med redningsmandskabet på land, gik den 24 mand store besætning i skibsbådene og omkom alle. En grafisk afbildning af aktioner, hvor der er reddet menneskeliv i årene 1853-1926 måned for måned er gengivet. Redningsvæsenets indsats bestod oftere end ved ovennævnte indsats i at rykke ud med redningsmateriellet for i påkommende tilfælde at være i beredskab på stranden.

Det tredje led i organisationen, bjergningen, kom i stand, såfremt skipper og besætning ikke ved egen hjælp kunne bjærg skib og ladning. Forstrandsejer, strandfogder og embedsmænd havde pligt til på anmodning og mod en rimelig bjærgeløn at skaffe hjælp fra land til redning af skib og gods. Strandinger var ikke alene den alvorlige del med redning af menneskeliv, men også en kærkommen afveksling i kystbefolkningens dagligdag med mulighed for erhvervelse af ekstra-indtægter. Som en af stedets præster i 1890'erne skrev: »Man lærer først rigtig Klitboen at kende, når der meldes om udsigt til en stranding. Som en løbeild farer meldingen fra hus til hus. Fra alle hjem går en strøm af mennesker ud til havet«.

Bjergningsarbejdet var organiseret i bjærgelav, der bestod til op i 1970'erne, hvor bjærgningerne var blevet så fåtallige, at man besluttede at nedlægge lavene i 1977. Alene Fjand Bjærgelav modsatte sig nedlæggelsen og eksisterede endnu, da bogen udkom.

Det er egentlig indlysende, at der ikke kunne være skarpe skel mellem de tre institutioner. Der var således ofte personsammenfald på rednings- og bjærgningsområdet, hvor strandfogderne deltog i begge funktioner. Et godt indblik heri fås gennem citatet fra strandfoged Chr. Christensens dagbog. I anledning af, at bark-

skibet Elisabeth Rickmærs, hjemmehørende i Bremerhaven gik på grund ud for hans stranden i februar 1894, førte han nøje bogen over aktiviteten på strandfogdgården Abelines Gård, der nu er museum. Her indkvarteredes skibsbesætningen på 19 mand, der både skulle have soveplads og kost, og andre tilrejsende som strandingskommisærer, agenter ja sågar en fotograf. Og midt under det hele gjorde strandfogdens kone barsel med en datter på 11 pund. Som det lakonisk bemærkes: Alt gik vel. Ellers var tiden fuldt besat med at hente gods hjem fra det strandede skib og få det ordnet til auktionen, der bragte forøget travlhed med at stille telt op, hente sager til skænken o.s.v. Det krævede mange hjælpere, men som han kunne notere: Haft en god indtægt og hele huset fuldt om natten.

Forstrandsauktionerne var festlige – og er det stadig. Men hvad fik kystbefolkningen ud af det ud over at tjene en ekstra skilling? Det behandles i bogens sidste afsnit under overskriften: »Alt godt fra havet«. Her frenhæves det, at kystboerne fik en større horisont end landboerne, bl.a. ved at skifte bekendtskab med søfolk fra fremmede nationer, som den kinesiske besætning fra Wanda af Odessa, der strandede ved Husby i 1902. Besætningen med den russiske kaptajn i midten er fotograferet. Ved strandingerne fik lokalbefolkningen kendskab til »næsten alle materielle produkter i denne verden«, som forfatteren siger. At ladninger af sydfrugter o.l. ødelagdes af saltvandet og kun duede til svineføde, var sin sag, men kom der vintønder i land, var fortjenesten vis. Ved hjælp af et vridbor og en gåsefjer kunne man listigt sætte smag på tøndernes indhold. Mange af hjemmene tog også karakter af strandingerne ved erhvervelse af møbler o.l.

En bog om strandinger kan ikke sluttes uden en omtale af spøgeri, syner og forvarslar.

Teksten er af redaktøren, museumsinspektør Alan Hjorth Rasmussen, forsynet med udførlige noter og henvisninger. Skulle man ønske sig noget mere, skulle det være en navnefortegnelse, sådan at man uden at bladre hele bogen igennem, hurtigt kunne få besked om, hvor man

f.eks. kunne finde oplysninger om et bestemt skib, Wanda, en bestemt person, Tarben Chr. Tarbensen, eller en bestemt lokalitet, strandfogedgården i Hauervig for blot at nævne nogle emner. For navne er der mange af, først og fremmest på skibe.

Holger Rasmussen

Peter Michelsen:

Vand til tørstig jord.

Kunstvandingsens hvor hvornår hvordan

Christian Ejlers' Forlag. København, 1995. English summary. Ill. 160 sider. ISBN 87-7241-792-7. Kr. 240,-.

Efter at være blevet befriet for lederstillingen ved Frilandsmuseet, har Peter Michelsen fået tid og kraft til bogen om kunstvandring, som er et emne han første gang berørte i 1953, hvor han i Norsk Folkemuseums årbog By og Bygd skrev om kunstvandring i Norden efter et studieophold i Gudbrandsdalen i 1951. Dette er klassisk grund, for så tidligt som i 1915 havde professor Gudmund Hatt beskrevet fænomenet. Michelsen fulgte emnet op med rejser i Alpelandene i 1953, men ellers – skriver han – har beskæftigelsen med emnet det meste af tiden indskrænket sig til nu og da at gøre et notat om en iagttagelse eller om noget fra den faglige litteratur. En arbejdsmåde som mange har prøvet.

Formålet med bogen er at forsøge på at sætte noget specielt ind i en bredere almen sammenhæng. Og det fremhæves allerede i første afsnit: Fra det nære til det fjerne med kunstvandingsens betydning for produktionen af mad til mennesker og dyr, men også for at der derved skabtes mulighed for specialisering på andre felter. Masseproduktionen af fødevarer blev grundlag for byernes opståen og udgangspunkt for statsdannelse som i Egypten, i Mesopotamien, i Kina og i Mellem- og Sydamerika længe før vor tidsregnings begyndelse.

Forfatteren når sit mål ved en rolig fremadskriden fra den hjemlige sentidige kunstvandring over Europa med en afstikker til Island og Grønland videre rundt om Middelhavet med dets mange kulturelle fællestræk, herfra en afstikker syd for

Sahara, videre til Egypten, Forasien, Indien, Kina, Nord- og Sydamerika. Også Australien inddrages, hvor – i modsætning til de øvrige områder med traditioner for fænomenet, der ofte kan måles i tusinde år – spørgsmålet først blev aktuelt, da indvandrere af europæisk herkomst ikke mere kunne nøjes med de klimatiske begunstigede egne langs den sydlige del af østkysten.

Det fremgår heraf, at teksten er opdelt i en række geografiske afsnit, hvor det mærkes, at forfatteren er såvel historiker som geograf, idet der gøres rede for såvel det historiske forløb som for naturforholdene, der betinger eller fordrer kunstvandring. Fremstillingen må siges at være lagt bevidst pædagogisk an. Der er ingen noter i teksten, men bag i bogen findes for hvert afsnit litteraturhenvisninger, hvorom det bemærkes, at alle de anførte skrifter – og det er mange på fremmede sprog – skulle kunne fremskaffes gennem danske biblioteker, samt at det er bestræbt, at der i hver gruppe findes mindst et enkelt arbejde på dansk eller andet nordisk sprog. Der er således dækket op til selvstudium.

Til teksten slutter sig illustrationer i et antal af 97, hovedsageligt fotografier. De områder, hvor forfatteren selv har gjort studier: Danmark, Norge og Alpeområdet, er rigest forsynede. Og forlaget har ofret meget på billedgengivelsen, idet hovedparten er i fuld sidestørrelse. Det klæder såvel bog som billeder.

Holger Rasmussen

Marianne Thesander:

Det kvindelige ideal

Kropsidealet i den vestlige kultur 1880'erne-1990'erne, København, Tidene skifter, 1994, 248 sider. Ill. ISBN 87-7445-612-1. Kr. 268,-.

I bogen belyses det kvindelige idealbillede fra mange vinkler. Den er inddelt i to hovedafsnit. Det første om »Det kvindelige kropsideal«, er skrevet i et bredt spekter af synsvinkler som f.eks.: det statusgivende billede, moral, kropsofattelse og æstetik for at slutte af med modeidealets udbredelse.

I det andet hovedafsnit skriver Thesander om »Kropslig forandring i perioden 1880'erne - 1980'erne« og tager udgangspunkt i de synlige ændringer, der er sket med den kvindelige krop i den hundrede-årige udvikling fra en tid, hvor kvindekroppen i forrige århundrede blev spærret inde i korsetter som en symbolsk fastlåsen i den kønsrolle, som 1890'ernes unge kvinder gjorde oprør imod. Som eksempel fra denne epoke inddrages anekdoten om forfatteren Edith Rohde, der som deltager i den såkaldte »korsetkamp« aflagde korsettet og istedet anskaffede en reformkjole med dertil hørende undertøj. Ikke fordi hun fandt den køn, men som et led i sit oprør mod spidsborgerligheden. Men da hendes bedstemoder sagde, at de unge piger så frugtsommelige ud i reformkjoler, hængte Edith Rode sin kjole væk.

Så meget om en ung piges første skrift mod et kvindeoprør. Det er unægtelig sket meget i udviklingen fra 1890'ernes korsetterede kvinder og de første kvindelige cyklistere i reformdragter til nutidens cowboybukser eller klædt på til karrieren i nålestribet bussinesuit med vatskuldre.

Et af det væsentligste spørgsmål som Marianne Thesander stiller er: »Hvem er det, der producere de varierende kropsudtryk? Og hvorfor er det især kvindekroppen, som i historiens løb omformes til en kulturel størrelse, med bestemt symbolbetydning?

Udover at beklædning har en praktisk side, så er den også en kommunikativ funktion, som er en del af en større kulturel kommunikation, og som Thesander selv siger det med reference til Umberto Eco: Så er »kulturen ikke kun kommunikation, men den kan forstås bedre, hvis den betragtes i et kommunikationsperspektiv. Udover de praktiske årsager til påklædning, som klimatiske forhold og blufærdighed, så har tøjet også en signalerende funktion, som er langt den mest interessante for kulturforskningen. Ifølge forfatteren, er kvinderne selv med til at skabe de kropslige idealbilleder. Hun indleder afsnittet om »Det statusgivende billede« med at fastslå, at der ikke eksisterer nogen helt naturlig eller neutral krop og selv »det nøgne menneske afspejler den kultur, det er en del af«.

I det afsluttende afsnit om perioden 1978 til 1990 »Ny kropsbevidsthed og større selvfølelse«, når Thesander til den tankevækkende konklusion, at: »Produktionen af kvindelige idealbilleder ikke aftager, og skønhedskravet til kvinder er heller ikke blevet mindre, selv om kvinder gradvis har opnået større ligestilling inden for de fleste områder i samfundslivet - tværtimod er selve kroppens idealisering og omformning mere udbredt i dag end nogensinde«. Men, mener forfatteren, kvinderne har selv . . . »fået større indflydelse på udformningen af deres tids idealbilleder. Og ligeledes større mulighed for at bestemme over egne kroppe og for at udtrykke kvindeindividualitet«.

Og som en særlig pointe slutter bogen om det kvindelige idealbillede med at fastslå, at kvinder er begyndt at stille de samme skønhedskrav til mænd, som mændene altid har stillet til kvinderne.

I bogen er der mange gode iagttagelser af kulturbestemte opfattelser af den ideale kvindekrop og analyser af ændringer i og udvikling af sådanne idealbilleder gennem tiderne. Dertil kommer et godt og overskueligt lay out, og ikke mindst et omfattende og velunderbygget billedmateriale, som er et fint supplement til teksten, men også fortæller en egen visuel historie om en udvikling.

Helen Cliff

Anders Linde-Laursen:

Det nationale natur.

Studier i dansk-svenske relationer. København, Nordisk Ministerråd, 1995. 256 s., ill. med english summary. ISBN 92 9120 744 6.

Bogen er etnologen Anders Linde-Laursens disputats, som blev forsvaret ved Lunds Universitet i efteråret 1995. Hovedemnet er dansk-svenske relationer fra midten af 1600-tallet til 1995, ikke mindst vore billeder af os selv og hinanden. Anders Linde-Laursen er dansk etnolog (man tør næsten ikke bruge en sådan kategori i forhold til denne bog), dvs født og uddannet i Danmark, men de seneste år tilknyttet den Etnologiska Institutionen i Lund. Forfatteren har derfor de bedste forudsætninger for at skræve over den kultu-

relle »grøft«, der i følge ham er blevet gravet mellem den svenske og den danske nation siden »vi« måtte afstå Skåne, Halland og Blekinge, og anskue relationen fra begge sider. (Der er ligefrem smuttet enkelte svenske vendinger ind i det danske sprog.)

Bogen består af fire afsnit med hver deres afrundede emne, næsten som essays, samt en indledning og en afslutning, hvor nationernes fremtid diskuteres, samt et kort engelsk summary.

Første afsnit, »En grænse fødes«, giver den historiske baggrund for nutidens nationale grænse i Øresund. Forudsætningerne og især reaktionerne på forskydningen af den politiske grænse i 1658-60 diskuteres. Forfatteren argumenterer først og fremmest for, at vi ikke kan forstå datidens opfattelse af grænseflytningen og reaktionerne herpå (fx snaphanerne) som nationalfølelse i ordets nutidige betydning. Datidens stater var ikke enhedsstater, hvor alle undersætter og regioner administreredes og fik rettigheder og pligter på samme måde. Staterne blev i stedet holdt sammen af statspatriotiske relationer mellem indbyggere og en fyrste, den fyrste man på et givet tidspunkt hørte under. Selvom den svenske konge foretog visse administrative ændringer især indenfor kirken, skete den egentlige forsvenskning af de overdragne landskaber først ved den almindelige forsvenskingsproces langt senere.

I andet afsnit, »Et rum for tanken«, diskuteres den internationale antropologiske og historiske debat og dens begreber om nationer i forhold til det svensk-danske tilfælde. Fremlæggelsen af de internationale forskeres analyser af det nationale opkomst blandes med den svensk-danske historiske udvikling, samt med en diskussion af såvel danske som svenske historiske romaner fra 1800-tallet og op til vore dage og deres skiftende syn på historien. Analysen af de historiske romaner viser, ikke overraskende, at deres billede af nationen er afhængigt af den historiske kontekst, de er skrevet i. Blandingen af teordiskussion, beskrivelse af den svensk-danske udvikling og historieromanskrivning gør det noget uklart, hvor forfatterens eget teoretiske ståsted er.

Han synes at være meget inspireret af Benedict Anderson, hvis begreb »forestillede fællesskaber« bruges flittigt i resten af bogen. Det afsløres først i slutningen af afsnittet at overskriften, »Et rum for tanken«, er forfatterens betegnelse for diskursbegrebet. Diskursvinklen skinner da også igennem formuleringer som »handling der var forankrede i og formede tanken om nationer«.

Tredie del, »Nationale fortællinger«, diskuterer de dansk-svenske billeder af os selv og hinanden fra 1880'erne til i dag bl.a. ud fra geografibøger, film og gymnasie-stile. Sammenligningen er dog ikke konsekvent, således at det samme materiale inddrages fra begge sider af Øresund. Det diskuteres også, hvorledes det nationale kan være flettet sammen med andre kriterier for identitet som fx køn. Det overvejende indtryk er, at sammenvævningerne skifter, ligesom vores forestillinger om os selv og hinanden i en stadig proces bliver skabt, genskabt og omskabt. Fortællingernes forhold til virkeligheden karakteriseres ved, at de ikke altid stemmer overens. Eksempelvis kan sider af virkeligheden negligeres, hvis de ikke passer til den dominerende fortælling; »Fortællinger er således redskaber, med hvilke mennesker tolker deres komplekse omgivelser og i situationer henviser tanker og handlinger til et eller flere af labyrintens rum. Fortællinger er forklaringer til livet«.

Afsnittet afsluttes ikke med en form for opsamling, men tråden fra citatet tages op i det sidste afsnit, »Det personlige og det nationale«, der tager afsæt i forfatterens egne oplevelser omkring forskellen på »ordentlig opvask« på hver side af sundet. Hans måde at vaske op på har fået svenskere til at kategorisere ham som dansk. Her tages relationen mellem det forestillede nationale kollektiv og individets hverdagslige erfaringer op, især som det afspejles i interviews, eller netop unddrager sig afspejling i dette medie. Hygiejens udbredelse har i begge lande været et statsligt projekt. Ved at være koblet til staten bliver nationen forankret i hverdagslivets omgivelser (her den af statens husholdningsråds anbefalede form på køkkenvaske) og bevægelser.

Afslutningen diskuterer med afsæt i den internationale forskning nationernes fremtid og slutter med en meget kort opsamling på hele bogen.

Mange spændende emner og diskussioner tages op i bogen og det gør den interessant. Den er også rig (for rig?) på henvisninger til og citater fra såvel internationale som danske og svenske forskere. Man kan sige at forfatteren viser sit kendskab til den internationale forskning, men det er til gengæld svært at finde forfatterens eget ståsted. Denne usikkerhed forstærkes ved at bogen inddrager så mange forskellige emnekredse og typer af empiri. Det kniber med at se strukturen i de mange pendlinger frem og tilbage i tid og frem og tilbage over Øresund. Vi får mange ting fortalt, får set de nationale processer i mange perspektiver, men sidder tilbage uden et egentligt overblik og uden en klar fornemmelse af hvad forfatteren selv mener. Dette skyldes nok at han ikke mener, der er et bestemt kontinuert indhold i de nationale fortællinger og billeder, men at de omskabes i en stadig proces. Fortællingerne bliver dog virkelige ved at få betydning for vore handlinger og omverdenstolkning. Dette diskursagtige perspektiv bliver imidlertid ikke slået eksplicit fast, hvilket giver mig en fornemmelse af at læsere så at sige kan læse deres egen mening ind i bogen.

Bogen omhandler relationer mellem svensk og dansk, set fra begge sider. Med sine mange (teoretiske) inspirationskilder, der ikke diskuteres i forhold til hinanden, har den dog nok mest tilfælles med den etnologiske tradition i Sverige.

Tine Damsholt

Palle Ove Christiansen: Kultur og historie

Bidrag til den etnologiske debat. København, Studiebøger, 1995. 163 s. ISBN 87-89500-32-6. Ekspeditionsgebyr kr. 50,- fra Studiebøger Vandkunsten 5.

Først og fremmest skal denne debatbog fra Palle O. Christiansen, lektor ved Institut for Arkæologi og Etnologi, hilses velkommen. Debatten blandt danske etnologer og kulturforskere, den skriftlige såvel

som den mundtlige, har længe været yderst begrænset. Vi må håbe at denne uprætentiøse og billige bog kan være med til at give andre mod til at kaste sig ind i debatten.

Bogen består af seks afsnit, hvoraf nogle er tidligere trykte artikler og andre er forelæsninger og indlæg fra etnologiske kongresser. Teksterne diskuterer fra forskellige vinkler, hvordan vi studerer og anskueliggør kulturelle forskelle i fortid og nutid, og de stiller ligeså mange spørgsmål som de giver svar. Hvordan takler vi de konkrete faglige problemer vi står overfor, når vi vil forstå andre menneskers liv og tidligere samfund? Tør vi overhovedet tale om andre end os selv i denne postmoderne tid, hvor videnskabernes sandhedssøgen betragtes som en illusion? Bogen er fyldt med synspunkter der kan interessere enhver, der beskæftiger sig med kultur og kulturhistorie. De fleste af bogens tekster diskuterer, hvorvidt en bevidst teoretisk tilgang til studiet af samfund før og nu er i modsætning til eller forhindrer en »tæt« forstående beskrivelse af de levede liv, eller om fornuft og fornemmelse kan kombineres, for at bruge forfatterens egne ord.

Den første tekst, »Kultur og sammenhæng«, drejer sig primært om det kulturelle perspektiv. Forfatteren mener ikke at man skal bestemme hvad kultur er, eller gøre alt til kultur. Kultur må altid forstås i forhold til en kontekst og omvendt. For at kultur kan give mening, må det sættes i forhold til noget der ikke er kultur. Der gives eksempler fra forfatterens egen forskning i bondelivsstile i en dansk 1700-tals godslandsby og i andres bl.a. Thomas Højrup's livsformer. Hverken kultur eller samfund betragtes her som »ting i virkeligheden«, som kategorier, men som begreber der bruges i forskerens analyse, som forskellige måder at tale om det samme på for at give en forståelse. Denne fornuftige forståelse må dog knyttes til indlævelse.

Dette synspunkt er også det overordnede emne for afsnittet »Konstruktion og konsumtion af fortiden«, der tager afsæt i en diskussion af Le Roy Ladurie's berømte værk »Montaillou« om livet i en sydfransk middelalderby. Dette værk er blevet

berømmet netop for sin tæthed på fortidens mennesker, men P.O.Christiansen viser hvorledes Ladorie ved at beskrive Montaignou som et isolat, har overtaget nogle af community-study-traditionens slagsider. Ved implicit at fjerne sig fra den franske strukturhistorie-tradition har Ladorie så at sige smidt barnet ud med badevandet. Nærheden i beskrivelsen er blevet til på bekostning af de analytiske landvindinger i forståelsen. En væsentlig kritik af et tiljublede værk. Til sidst fremhæves Umberto Eco's »Rosens navn« som et eksempel på hvorledes det er muligt at skrive både om strukturen og om de levende mennesker, og hvorledes struktur og nærvær kan gå hånd i hånd.

Emnet fortsætter i artiklen »Fornuft og fornemmelse«, som kritiserer de intense teorikonstruktioner, der har præget danske etnologi i 1980'erne, for at have svært ved at komme tæt på det levede liv. Forfatteren tager en af sine egne studier op og viser hvorledes (re)konstruktionen af to livsstile i en dansk 1700-tals landsby nok gav fornuftig forståelse af principperne og betingelserne for 1700-tallets bondeliv, men stofligheden, følelserne, lyd og lugt forsvandt. Forståelsen blev på bekostning af indlevelse og fornemmelse.

Et lille indlæg diskuterer forskernes måde at italesætte deres faglige problemer på. Vi taler om at bryde grænser og låner mere eller mindre bevidstløst ind fra andre fag, men burde i stedet indkredse en egen kvalificeret faglighed.

Kapitlet »Historie som perspektiv« argumenterer, med afsæt i tre franskmænd, M. Bloch, P.Bourdieu og R.Barthes, for det historiske perspektiv som en nødvendighed for forståelse af samfund, også nutidige. Historisk perspektiv må etableres som analytisk perspektiv, og dette kræver kundskab og praktiske arbejdsmåder, ikke mindst hvad arkivarbejdet angår. Forfatteren lokker med de fantastiske muligheder for at drive historisk feltarbejde i de righoldige europæiske arkiver. Vi må imidlertid tage den historiske metode alvorligt og få et godt og stofligt forhold til historien for at fornemme den.

Bogens sidste del, »Forskningen og menneskelivet«, diskuterer humanistisk forskning og dens berettigelse, der ifølge

P.O.Christiansen ikke er kortsynet nytteværdi, men mulighed for oplevelse og indsigt. I humaniora kommer svarene ofte før spørgsmålene. Artiklen viderebygger synspunktet fra de første afsnit om muligheden for at forstå via oplevelse, om muligheden for at kombinere poesi og begreber. Selvom vi beskæftiger os med undersøgelser af tilsyneladende små og besynderlige begivenhedsforløb i en fjern fortid, kan der ud fra disse tætte beskrivelser og den nære forståelse stilles spørgsmål af næsten universiel karakter.

Bogen henter med denne forestilling om at opdage det uendeligt store i det uendeligt små impulser bl.a. fra den tysk/italienske tradition for microhistorie. Forskeren må være som Conan Doyle's Sherlock Holmes (eller Eco's William af Baskerville), der får indsigt gennem den metodiske observation af tilsyneladende bagateller. Det lyder unægtelig forjættende at kunne kombinere den strukturelle tilgang med tætte og indføjte beskrivelser, at kombinere teori og poesi. Man får lyst til at se hvordan det kan gøres. Her er debatbogen i sin natur mere abstrakt svarende end konkret. Så vi må nøjes med at debattere og lade os inspirere, mens vi venter på konkrete eksempler. Bogen kan anbefales til alle der arbejder med kulturforskning og som har lyst til at reflektere over denne. Her er stof til refleksion - og forhåbentlig også til debat.

Tine Damsholt

Kirsten Marie Bobbjerg: Test og Tabu. Personlighedsanalyser i erhvervslivet og den moderne forestillingsverden
København, Handelshøjskolens Forlag, 1995. 120 s. ISBN 87-16-13289-0. Kr. 157,-.

»Test og Tabu« handler om, hvordan vores forestillingsverden er sammensat og ændres, og som empiriske eksempler bruges erhvervslivets personlighedsanalyser. Forfatteren kalder selv bogen en etnologisk kulturanalyse af moderne religiøsitet, og hendes spørgsmål er, hvordan metoder som bl.a. astrologi og grafologi, der hidtil har været kategoriseret som tro og overtro, har tilkæmpet sig en autoritet

inden for en rationel virksomhedsdrift, hvor de i vidt omfang anvendes ved bl.a. ansættelsestest og personlighedsanalyser. Forfatteren ser de nævnte metoder som en del af *New Age*-bevægelsen, der i sin oprindelse refererer til astrologien, hvor *The New Age* er vandmandens tidsalder, en ny tidsalder af åndelig art.

I bogens første kapitler gennemgås forskellige ansættelsesprocedurer, og der redegøres for forskellige former for personlighedsanalyse og metoder til personaleudvælgelse og -udvikling fra intelligens-tests sidst i 1800-tallet op til vore dage. Dernæst analyseres adskillelsen mellem religion og videnskab, og på baggrund af dette behandles den overordnede problemstilling: hvordan vores forestillingsverden ændres og hvilken plads religiøsiteten indtager i den ændrede struktur.

Grunden til at ordet »test« udgør første led i bogens titel fremgår umiddelbart af bogens empiriske materiale bestående af interviews, pressemateriale og kursus-kataloger omhandlende bl.a. ansættelsestest. Derimod kommer der først hen mod slutningen af bogen en forklaring på, at ordet »tabu« optræder i titlen. Tabuet er, siger forfatteren, at der foregår en reproduktionen af kulturelle og sociale forskelle. Da det helst skal hedde sig, at alle har lige muligheder, gør man brug af tests med videnskabeligt islæt for at opretholde forestillingen om at social mobilitet er afhængig af personlige og ikke kulturelle og sociale forhold. Derved får de en dobbelt funktion: »På den ene side sikrer de formidling af de normer, der er en betingelse for magtforholdets reproduktion. På den anden side fungerer det som en filteringsmekanisme, der kun lader visse slippe igennem til de højeste og mest prestigevigende poster - dem med den rigtige kulturelle kapital. (...) Individualismebegrebet tilskrives ingen sociale konnotationer i og med, at det har oprindelse i en egalitær tankegang. Derfor har samfundet i individualismebegrebet og personlighedsbegrebet en symbolsk tilgang til social reproduktion uden at bevæge sig ind på et tabubelagt område.«(s. 90).

»Test og tabu« er en bearbejdet specialafhandling i europæisk etnologi. Det er

en god ide, at specialer udgives, så andre end specialeskriver og vejledere får glæde af det arbejde, der lægges i dem. Og det er dejligt, når det er i så pænt et udstyr som det foreliggende: en tiltalende bog i god kvalitet med stift bind, læsevenlig og forsynet med stikordsregister. Man kunne have ønsket sig, at den empiriske eksemplificering havde været lidt mere fyldig, og bogen som helhed ville have haft gavn af at have været læst igennem endnu et par gange med tilhørende opstramning og skærpelse af sprog, argumenter og pointer. Nogle ting forklares meget indgående, mens andre - og ikke de mest ukomplicerede - behandles i et indforstået sprog med unødigt mange fremmedord. Af og til kan man få den mistanke, at forfatteren ikke altid selv er helt fortrolig med ordene, for eksempel når det gælder betegnelsen for en tests pålidelighed; her forekommer både »realibilitet« og »reabilitet«, men ikke »reliabilitet«, som det vel skal være.

At Handelshøjskolens forlag har ønsket at udgive bogen viser imidlertid, at pointerne er gået hjem, og der er god grund til at glæde sig over, at bogen således når direkte ud til brugerne af de redskaber og tests, den behandler.

Mette Guldborg

Sanne og John Juhler Hansen:

Et eventyr i stål og beton

Bygningen af den gamle Lillebæltsbro 1925-1935. Middelfart, MV-Tryk og Middelfart Museum 1966. 216 sider rigt illustreret. Kr. 231,-.

Store brobygningsarbejder er god underholdning, og det er bogen om »den gamle Lillebæltsbro« også. Den er velskrevet og kommer ud i alle hjørner af emnet, ikke bare det tekniske, men også det menneskelige og alle de afledte funktioner som påvirkningerne i lokalsamfundene i byggeperioden. Takket være lokale arkivers og Middelfart Museums båndoptagelse med en lang række af de forskellige fagfolk, som var med, kan forfatterne sætte liv og menneskelighed på det tekniske. Man møder brobissere, jordbørster, håndværkere og ingeniører; og man møder de mange som servicerede bro-

byggerne eller tjente til livet (i en periode) ved at vise brobyggeriet frem, fotografere det og sælge postkort, leje værelser ud til de mange tilrejsende eller slæbe øl ud på arbejdspladserne. Og der er fotografier af næsten dem alle sammen.

Bogen begynder med at præsentere dem, der var med: Ingeniørerne og de overlevende broarbejdere, og gennemgår derefter såvel den forudgående færgefart som hele den politiske proces, der begyndte med et forslag allerede i 1855, og som endte med vedtagelsen af loven om bygning af en jernbanebro over Lillebælt i 1924. Selve arbejdet, jordarbejderne på Fynssiden, påbegyndtes sidst i 1925, men der kom flere interessante protester, som viser, hvor svært det var at overskue hvad der ville ske: Byrådet i Middelfart ønsker tilkørselsvejen lagt gennem byens hovedgade – af hensyn til de handlende, og Forenede Danske Motorejere protesterer mod en ren jernbanebro. Købmændene i Nyborg fik ikke medhold, med det gjorde FDM. Man var mere forudseende på højeste sted som lokalt.

Selvfølgerlig gennemgår bogen selve bygningen: Jordarbejderne, landbuerne, strømpillerne og selve stålbroen, men man får også interessante oplysninger om fremskaffelse om byggematerialerne: Cement fra Ålborg, granit fra Bornholm og ral fra ralværk, der til formålet blev anlagt og fungerede på Æbelø nord for Fyn i 4 år. Man prøvede at benytte danske materialer i så vidt omfang som muligt, men de 13.000 tons stål måtte man købe hos Krupp i Tyskland. At flere tyske firmaer var i samarbejde med det danske Monberg og Thorsen fik, efter Hitlers magtovertagelse, nogle tyske blade til at skrive om broen som tyskbygget, hvilket naturligvis blev imødegået fra dansk side.

Det var nu ikke derfor, tyskerne under besættelsen bevogtede den godt. Den strategiske betydning var så stor, at der krigen igennem var mindst 53 mand på vagt ved 36 maskingeværer, 6 maskinkanoner og 5 lyskastere, som skulle holde fjendtlige bombefly på afstand. Men ved krigsafslutningen var der tyske planer om at sprænge broen i luften, som

dog blev afværget ved fornuftige, anti-nazistiske tyske officerers hjælp. Hele denne historie er spændende læsning, ikke mindst de planer modstandsbevægelsen havde.

Udover »den gamle Lillebæltsbro« og dens historie, har Juhler Hansen's samlet en masse stof om broer i det hele taget i kapitlet »Verdens broer – broers verden«, både om de mange broer som blev bygget i Danmark og de mere berømte ude i verden. Den ny Lillebæltsbro har naturligvis sit eget kapitel, og bogen afsluttes med en række hjælpemidler: Bro-ordbog, datoer i broens tilblivelseshistorie, litteratur og kilder, og en liste over, hvorfra de utrolig mange illustrationer stammer fra. Tillykke til forfattere og forlag. Det er en både informerende og underholdende bog.

George Nellemann

Gun Herranen (red.): Sagorna finns överallt

Perspektiv på folkesagn i samhället. NIF Publications No. 28, Carlssons Bokförlag, Stockholm 1995, 238 sider. Omslag af Veronica Leo. ISBN 91-7798-9708.

Bogen er resultatet af et projekt, som Gun Herranen satte i gang i slutning af 1980'erne, inspireret af Bengt Holbeks og Statu Apos eventyrforskning i henholdsvis Danmark og Finland. Begge folklorister havde gjort sig internationalt bemærket ved deres doktordisputater om eventyr og eventyrfortællere. Med sit initiativ har Gun Herranen produceret en nyttig og tiltrængt letlæselig indføring i eventyrforskningen og dens brogede historie og vildfarelser, hvis man altså ikke lader sig afskrække af, at den er udgivet på svensk; også de danske bidrag er i svensk oversættelse.

Bogen består af redaktørens Forord, en indledning af Jan-Öjvind Swahn, og ti velsammenhængende artikler af diverse nordiske specialister, alle yderst velrenommerede inden for faget. Den røde tråd, som gør bogens forskellige bidrag til en spændende helhed, er dens behandling af folkeeventyrene og den

rolle og funktion som eventyrfortælling har spillet i samfundet. For *Sagorna finns överallt* er først og fremmest en bog om eventyr og eventyrfortællere.

»Fortællingerne er kulturens mørtel. De binder de usammenhængende byggesten sammen til helheder, skaber form ud af kaos, former den unike menneskelige samvittighed. Dyr fortæller ikke historier«, står der flot i indledningen. Og længere henne: »Vi ved, at gamle skulpturer og malerier må have været vævet af fortællinger, på samme måde som træer er klædt med løv.« Det er dog meget lidt, vi kan tyde eller ane om de beretninger, som er nedfældet i forhistoriske hulemalerier, helleristninger eller tempelfigurer. Idag, hvor vi har kendt skriften i adskillige tusinde år kan vi glæde os over indholdet i en stigende mængde dokumenterede beretninger, fund som kan være 4000 eller 5000 år gamle. Men på trods af, at skriften nu i årtusinder har været det helt dominerende medie når det gælder bevarelsen af beretninger – og på trods af, at vor avancerede moderne teknik har øget mulighederne for opbevaring af folkeeventyrene, er og bliver alle disse medier sekundære i forhold til den mundtlige fortælling.

Hver for sig, og hver fra sin synsvinkel, minder de ti fortættere os derom bogen igennem med deres bidrag, hvad enten de reflekterer over fortællingernes oprindelse, genrebestemmelsen, eventyrenes udbredelse, deres samfundsmæssige betydning, eller deres kulturelle, æstetiske og moralske værdi. Forskellige metoder til analyse af eventyrteksterne bliver illustreret med konkrete eksempler og anbefalet eller udsat for kritik i lyset af forskernes personlige erfaringer og teorier.

Jan-Öjvind Swahns artikel *Hvor gamle er vore folkeeventyr?* beskæftiger sig med et spørgsmål, som stadig er aktuelt. Sandheden er, at man intet ved og man vil hellere aldrig få et fyldegørende svar derpå. Dette gælder såvel den enkelte eventyrtype som genren i dens helhed. Bestræbelserne på at finde en troværdig model til tolkning af folkeeventyrene har været mange, og læseren bliver også sat ind i de forskellige resultater, som vidt

forskelligt orienterende forskere er nået til i tidens løb. Forfatteren beklager med rette at allehånde ikke-folklorister, med Bruno Bettelheim i spidsen, med deres sindrige tolkning af både eventyrmotiver og typer, på kort tid har opnået en betydelig større læserkreds, end alverdens seriøse folklorister og andre fagmænd til sammen har opnået gennem tiderne. Han advarer mod disse *falske profeter*, der i dag formår »frit, at dupere et dannelses-tørstigt publikum ved hjælp af eventyrenes dybeste hemmeligheder.«

Bengt Holbek gør i artiklen *Om fortolkning af folkeeventyrene* op med mange principielle misforståelser omkring så kontroversielle spørgsmål som eventyrfortolkning og problemerne vedrørende samme. F. eks. gør han passende op med moderne psykoanalytikerens misbrug af Jungs og Freuds teorier og metoder. Til gengæld stiller han selv nogle tolkningsregler op, og illustrere sine synspunkter med eksempler på forskellige fortolkninger af det klassiske eventyr: *Rødhætte*. Det samme eventyr kan altså have flere betydninger, ligesom malede billeder kan opleves forskelligt af forskellige mennesker. Flere tolkninger kan derfor være rigtige, hver for sig, fastslår Holbek endnu en gang.

Reimund Kvideland belyser på mesterlig vis spørgsmålet om fortællere og deres repertoire i artiklen *Sagoberrättaren og samhället*. Ligesom de øvrige forfattere gør han op med udbredte misforståelser omkring folkeeventyrene, så som at disse blev til for børnenes skyld. Fra antikkens dage, har man i visse dele af kultureliten opfattet eventyr som historier for børn, mens den moderne forskning hævder, at eventyr egentlig er for voksne. Det er heller ikke rigtigt, at eventyrene kun skulle kunne trives på landet; i byerne opstod lige så rige og frugtbare eventyrmiljøer. Artiklen er inddelt yderligere i fire afsnit, som hver for sig belyser de aspekter, som titlen foregriber: *Hvor mange eventyrfortællere kunne findes i en og samme by? Social status alder og køn; Fortællertyper; Excurs om repertoireudgaver og studier.*

Michèle Simonsen behandler skæmteeventyrene og deres funktion i samfun-

det. Vi skal ikke lade os mislede af den skæve behandling skæmteeventyr altid har fået i forhold til trylleeventyr, når det gælder undersøgelsen af trykte eventyrsamlinger. Simonsen beklager med rette, at forskningen har vist så lidt interesse for denne gruppe, i betragtning af, at skæmtehistorier faktisk udgør langt den største gruppe af folkeeventyr. Imidlertid hævder hun at skæmteeventyr er lige så værdifulde og lige så meningsbevarende, som trylleeventyr, og at de spiller en væsentlig rolle i menneskers liv, idet de hjælper dem til at udtrykke følelser og stadfæste normer lige så godt som trylleeventyr, omend på en vittig måde.

Hallfredur Örn Eriksson skriver om byrd og magt, ud fra den attitude de islandske folkeeventyr afslører over for begge dele. Derved viser han endnu en gang, at eventyrteksterne kan bruges til meget andet end blot underholdning. Det er et virkelig fascinerende bidrag, hvor læseren bliver præsenteret for nye og særprægede versioner af kendte eventyr, og en ny opfattelse af persongalleriet. Eventyret om Lineik och Laufey (AT 870 B) er bemærkelsesværdig som eksponent for islandske stedmodereventyr ved at have en indledning, som ifølge Eriksson kun kendes fra Island.

Satu Apo tegner sig for kapitlet: *Folkeeventyr ud fra et kvindeperspektiv. Dyrkes den Store Moder og får Snevide sparket?* Et tankevækkende og inspirerende bidrag, som i de mange afsnit det er inddelt i, sætter spørgsmålstegn ved den positive påvirkning som folkeeventyr ifølge psykologer og psykiatere skulle have på børn. Begge køn præges af et stereotypt kvindebillede, der hører hjemme i den tradition, som i århundrede har eksisteret i vor mandsdominerede kultur. De folkelige fortællere beskriver som regel kvinden som hjælpeløs, passiv og mere bundet til familien end manden. Hun er ofte det anonyme objekt for den mandlige helts stræben. Kvindens hovedmålsætning er at indgå et fordelagtigt ægteskab. I afsnittet Bettelheim og kvinderne kommer Apo med relevante synspunkter til revurdering af psykoanalytikernes stillingtagen til »kvindeidentitet« og »kvindeudvikling«, som hun betegner

som forvirrende fordi der ikke tages hensyn til at eventyrenes budskab er tids- og kulturbestemt.

Gun Herranen laver en særdeles fin analyse af en blind fortællers eventyrrepertoire, med henblik på at finde frem til den virkelighed, som afspejles i hans historier. Hun har desuden nogle betagende beskrivelser af de fortællesituationer og de sider af de blinde fortælleres *jeg*, som afspejler sig i deres eventyr.

Bengt af Klintberg bidrager på en spændende og ny måde til diskussionen om kvindeligt contra mandligt eventyerperspektiv, ved at sammenligne en mandlig og en kvindelig version af samme legende-eventyr om kvinden som ikke ville have børn. Det centrale motiv er kvinden, der frivilligt forbliver barnløs og møder sit ufødte barn i en kirke. Han viser, hvordan de to versioner afspejler forskellige trosforestillinger og forskellige attituder overfor barnløshed.

Henning Sehmsdorfs bidrag, *Folkesagn i Klassrummet*, er bestemt ikke mindre interessant. Han beskriver meget overbevisende, hvordan folkeeventyr kan anvendes – og misbruges i pædagogisk øjemed. Han viser den udbredte brug man i Amerika gør af folkeeventyrene til mange forskellige formål, fra socialisering til forskellig slags terapi.

Foruden de mange gode bidrag, er bogen spækket med dejlige gamle illustrationer fra trykte eventyrsamlinger, og desuden enkelte fotografier af fortællere.

Bogen kan bestemt anbefales ikke alene til folkloristikstuderende, men også til andre interesserede i folkedigtning ud fra andre perspektiver end det rent underholdende.

Marissa Rey-Henningsen

Vi mødes i Roskilde.

Roskilde Festival i 25 år

Roskilde Museums forlag 1995. Redigeret af Grethe Rung. 154 s., ill. ISBN 87-88563-286. Kr. 75,-.

»Vi mødes i Roskilde« er udgivet i anledning af at Roskilde Festival har eksisteret i 25 år. Bogen indeholder bidrag fra folk, der på forskellig vis har haft forbindelse

med Roskilde Festival gennem de år den har eksisteret. Bogen er udgivet i sammenhæng med en udstilling på Roskilde Museum og redigeret af museumsinspektør Grethe Rung.

Der lægges ud med den tidligste festivalhistorie fra 1971, hvor nogle unge fyre gerne ville låne den nye Dyrskueplads til en musikfestival. De unge var inspireret af rockfestivaler i England og USA, f. eks. Newport Festival, Woodstock og Isle of Wright. Denne del af historien fortælles blandt andet af folk, som på daværende tidspunkt var ansat ved Roskilde Kommune, der skulle give tilladelse til arrangementet. Det virker som om der allerede fra begyndelsen har været et rimeligt samarbejde mellem festivalfolkene og det lokale miljø i Roskilde.

Festivalen indgår i Roskildefonden, således at dele af overskuddet går til ungdomsarbejde i lokalområdet. Denne konstellation, hvor festivalen indgår i samarbejde med det lokale foreningsliv er en væsentlig del af festivalens organisation, og som gør at det store arrangement kan afholdes så professionelt hvert år. Beskrivelsen af denne del af beskrivelserne er i mine øjne ikke kun om Roskilde Festivalen, men viser træk som er kendetegnet for traditioner i dansk foreningsliv, og som hermed afspejles på Roskilde Festivalen.

Der er også mange indlæg fra besøgende på festivalen både dem, der er kommet der gennem alle årene og helt unge festivaldebutanter. Nogle af indlæggene er baseret på stile indsamlet på gymnasier, andre på interviews foretaget fra Roskilde Museum. Motiverne for at tage til Roskilde Festival er tilsyneladende uændret gennem tiden. Det er musikken, samværet, den afslappede atmosfære som stadig er trækplaset for besøgende både fra Danmark og fra udlandet.

Næsten alle kommer til orde i »Vi mødes i Roskilde«: arrangører, gæster kommunalansatte, æbleskivebagerne, flaskedrengene, rockanmelder o.s.v. De eneste der ikke har fået plads i bogen er dem, uden hvis deltagelse Roskilde Festivalen ikke kunne afvikles – dem ved *Musikken*. Det er påfaldende at musikerne

er fraværende i bogen. Virkelig mange store internationale rocknavne har optrådt på Roskilde Festivalen. Festivalerne er ofte en del af deres almindelige turneliv. Hvordan oplever musikerne Roskilde Festivalen i forhold til andre koncerter og andre festivaler? Det kunne være sjovt med indlæg fra Nirvana eller Suzanne Vega! Men det er frem for alt indlæg fra danske musikere jeg savner, idet der er mange bands og kunstnere, der faktisk kan fejre sølvbryllup sammen med Roskilde Festivalen, og som har spillet på festivalen flere gange. Hvad har festivalen betydet for deres karriere? Dernæst kunne det også være sjovt at høre, hvad Roskilde Festivalen betyder for unge bands, der er eller var på vej frem.

Alligevel synes jeg at »Vi mødes i Roskilde« er en sjov og varierende bog om et stykke moderne ungdomskultur – musikfestivalen. I løbet af sin forholdsvis kortvarige historie har Roskilde Festivalen tilsyneladende formået at bevare sin form, men alligevel har arrangørerne forstået at følge med tiden, og vi må nok se frem til endnu 25 års dansk rockfestival i Roskilde, og det er jo ikke værst. Med denne bog har vi, der mødtes i Roskilde fået vores plads på det kulturhistoriske landkort.

Kirsten Marie Bovbjerg

Peter Bavnhøj & Kirsten Eriknaer: Herregårdsliv i 1990'erne

Dansk Landbrugsmuseum. Djurs Tryk, 1995. ISBN 87-87656-24-8. Kr. 298,-.

Det er en indbydende bog, som ved første øjekast frister med mange farvefotos og dejlige sort-hvide naturbilleder. Den grafiske opsætning står klart på smukt papir, så man går glad igang med at læse. Forfatterens målsætning er at undersøge hverdagen bag herregårdenes facader i huse bygget til store husholdninger og mange tjenestefolk. Hvorledes indretter herregårdsfamilierne sig i dag, hvor livet er blevet et andet, fordi økonomiske, teknologiske og sociale forandringer har ændret forholdene. Hvilken betydning har dette haft for landbrugsdriften, for maskinparken, for medarbejderne og for livet hos

familien i hovedbygningen, spørges der. Kort sagt bogens mål er at afdække hvorledes ændret økonomi, nye produktionsformer og høj arbejdsløn påvirker livet i de store bygninger. Relevante spørgsmål for dem der interesserer sig for dette miljø.

Forfatterne har besøgt ti privatejede herregårde med landbrugsdrift. Gennem interviews med ejerne og beskrivelse af godsets erhvervsaktiviteter får læseren et billede af de pågældende herregårdsfamilier, deres vilkår, gårdens økonomi, antal af medarbejdere og forholdet mellem gård og lokalsamfund. De ti herregårde er udvalgt efter princippet at finde så forskellige typer som muligt. Det går på både geografisk beliggenhed, driftsmåder, størrelsesforhold, og ejernes alder, titel og uddannelse. Desuden er der taget hensyn til om herregården er kendt af offentligheden, og om der er åbent for turister. De udvalgte gårde er dem, der har accepteret at være med i undersøgelsen. Hvor mange der har afslået meddeles ikke.

Bogen er opbygget klart og konsekvent. Efter indledning og historisk oversigt over herregårdens udvikling fra middelalderen til vor egen tid gennemgås de udvalgte herregårde.

Systematisk redegøres for herregårdernes beliggenhed, jordareal, driftsform og medarbejdere, hvis baggrund og familieliv også belyses. Herefter behandles hovedbygningens historie, ejerparrets baggrund og uddannelse, og det familieliv der nu leves dér eller andetsteds på godset. Til sidst sammenfattes de mange brikker i forsøg på at tegne billedet af 1990'ernes herregårdsliv.

Det er et godt og sobert stykke arbejde, de to forfattere har afleveret med denne velskrevne bog. Særligt kan det historiske afsnit roses. Her får læseren en kort og overskuelig redegørelse for herregårdens historie, en gennemgang som sikkert vil fange de fleste læsere.

Forfatterne angiver at de skriver for alle der »har interesse for landbrug, samfundsforhold og kulturhistorie«. Det må være en stor læserkreds, og jeg har svært ved at afgøre om alle disse læsere gennemgående vil være fænget af de meget udpenslede afsnit om de enkelte virksomheders afgrødevalg, dyrehold, skovbrug,

maskinpark osv. Er det mon ikke sådan, at de, der har interesse for disse så detaljerede oplysninger, allerede er fortrolige med dem, eller søger dem andetsteds? En del læsere vil derimod nok springe i teksten. Alligevel må det betegnes som godt håndværk, og rigtigt er det måske at tage dem med, især hvis det følgende kapitel om herregårdenes familieforhold, livsførelse og tankeverden var blevet ligeså detaljeret.

Dette kapitel, som kunne have været bogens kerne, er desværre blevet det tyndeste. Man kunne have ønsket, at materialet var blevet mere etnologisk behandlet i håb om derved at have fanget flere af de tanker, der ligger bag moderne herregårdsejers livssyn og måde at indrette sig på. Det ville have været frugtbart at have fået uddybet en række af de anskuelser, som nu kun lige berøres. Samhørigheden med huset der både bliver byrde og glæde, opfattelsen af at være stedets forvalter og ønsket om at levere det videre i bedre stand, end det var ved modtagelsen. Om hverdagens besvær der både kan være arbejdskrævende og fysisk belastende, og om prisen for herlighederne er alt dette værd? Flere af samtalerne med ejerne viser, at meddelerne har været ret åbenmundede. Men når bemærkninger udplukket af den større sammenhæng står alene, som det nogle gange er tilfældet her, får fremstillingen mere tilfælles med den kulørte presse, end med det solide arbejde der er gjort her, og det er synd både for de tillidsfulde meddelere og forfatterne. Ved at man bevidst har udvalgt meddelere fra forskellige aldersgrupper, bliver der heller ikke basis for at analysere ligheder og forskelle. Og hvad skal læserne med de »julekortlignende« fotos af familierne? Hvorfor viser billederne ikke det daglige slid, køkkenalrummene, som det fortælles er vigtige i alle familierne, børneværelserne og de snavede rum med plørestøvler og vasketøj? Kan det tænkes at også forfatterne har en snært af myten om herregårdslivet og derfor kun har valgt de smukke motiver? Eller har familierne ikke ønsket at disse billeder blev taget? I så fald er det også en vigtig oplysning.

Med de mangler der er berørt, bliver bogen dog alligevel en positiv brik i herre-

gårdslivets historie. Opsummeringen til sidst belyser fint flere karakteristiske temaer f. eks. traditioner. Ligeledes er det en god pointe at gøre opmærksom på, at folk udenfor miljøet kan have vanskeligheder ved at tage herregårdsfamiliernes klager om dårlig økonomi for gode vare, når familierne stadigt kan dække smukt op til et anseligt antal gæster, og dagliglivet leves blandt kostbare kunstgenstande. Det ville have været spændende at få belyst dybere, for det er der jo en forklaring på, som er betydningsfuld for forståelsen af herregårdslivet.

Gerda Petri

Finn Werne: Böndernas Bygge

Traditionellt byggnadskick på landsbygden i Sverige. Förlags AB Wiken 1993. 402 s ill. ISBN 91-7119-151-8.

»Böndernas Bygge« er en bearbejdning af Finn Wernes doktordisputats »Almogens byggnadskultur - förändring och upplösning intill 1900-talets början«, 1980, fra Chalmers Tekniska Högskola i Göteborg. Forfatterens overordnede mål er at forstå den traditionelle folkelige arkitektur på dens egne betingelser. Han vil forsøge at beskrive hvilke kvaliteter, der adskiller den fra vor egen tids arkitektur, og det er hans synspunkt, at mange af de kvaliteter, der findes i det ældre byggeri, også kan være værdifulde vore dages byggeri.

Bogen giver en værdifuld oversigt over byggeskikken på landet i Sverige med hovedvægten på 1700- og 1800-tallet. I bogens tolv kapitler skildres byggeskikken fra 1700-tallet frem til bønderbygningerne i det tidlige industrisamfund, herunder også sociale forskelle. Finn Werne skildrer forandringer i håndværkets teknologi med hensyn til værktøj, teknik og byggematerialer, der bliver grundigt gennemgået og sat ind i en større samfundsmæssig sammenhæng. For eksempel analyseres ikke alene fænomenet træ som vare, men også savværksteknologiens udvikling og eksporten af forarbejdet træ bliver belyst.

Derudover er der også afsnit om bygningshåndværkerne og om myndighedernes (stenhus- og skorstenskampagner) og

senere borgerskabets indflydelse på byggeskikken.

Set med danske øjne er der mange spændende oplysninger at hente om byggeskikken i det sydlige Sverige, bl.a. om skånske og hallandske bønderbygninger, men også om de højere sociale lag, repræsenteret ved slottet Skottorp i det sydlige Halland.

Bogen er velskrevet, rigt illustreret og har en fyldig litteraturliste. Den vil uden tvivl blive standardværket om svensk byggeskik de næste mange år.

Lene Floris

Ena Hvidberg: Det disciplinerende sting

Udklipshedebo, udstyrssyning og kvindelighed 1870-1940. Greve Museum 1995. 136 sider. ill. ISBN 87-89367-08-1 Kr. 140,-.

Udklipshedebo er den yngste af de særprægede symåder, bondekvinde har udøvet på Heden, og en talrig og prægtig samling af disse arbejder udgør grundstammen i den samling, der har dannet fundamentet i Greve Museum. Som det første større projekt har Ena Hvidberg som museets leder og som kvindehistoriker derfor valgt at gå i dybden med disse pyntestykker til hjemmets pryd, af hvidt lærred med fornem udsyning.

I første omgang har problemet om selve det at samle disse syninger givet anledning til udstillingen *Hedebo - et nationalromantisk omdrejningspunkt* i 1994, med bogen af samme titel, der er et teamwork under Ena Hvidbergs redaktion.

Parallelt med den har der været afholdt endnu en udstilling *Det disciplinerende sting* i efteråret 1994, og det er dette materiale af håndarbejder og nyindsamlede optegnelser, som nu er blevet bearbejdet af Ena Hvidberg selv. Desuden indeholder bogen til indledning et kapitel af Margit Mogensen, »Verdensudstillinger, kvinder og håndarbejde«.

Allerede i *Hedebo - et nationalromantisk omdrejningspunkt* har Helle Denckert de Visme påpeget de store udstillingers betydning for, at hedebosyningen er blevet kendt uden for bondekvindernes

kreds. Udstillingerne er fra mange sider blevet underkastet forskning igennem de senere år, og Margit Mogensen har som en af disse forskere ved åbningen af udstillingen *Det disciplinerende sting* holdt det foredrag, som nu er publiceret i den foreliggende bog. Megen ny viden er her lagt frem om kvindernes rolle i forbindelse med udstillingerne, og synspunktet vil givetvis inspirere det fortsatte studium af både syning og anden tekstilforarbejdning.

Ena Hvidberg har taget fat på en beskrivelse og analyse af Hedeboegnens syninger - ud fra et stærkt engagement i deres æstetiske værdi og som eksempel på, hvordan kyndigheden, håndværket i dem er blevet overført fra generation til generation, så de kan belyse den bearbejdning og tilpasning, der sker ved kulturmøde og kulturspredning.

Hedeboegnens syninger er blevet til i bondehjemmene i det flade, skovløse, frugtbare område mellem Tåstrup, Roskilde og Køge, og det er stedets kvinder, som har frembragt disse arbejder til hjemmets udsmykning, eller som udstyr til børnene. De kendes fra omkring midten af 1700-årene og fremefter, og det er karakteristisk, at de ikke er blevet omtalt i skriftlige beretninger, men har hørt til kvindernes anonyme verden.

Efter midten af 1800-årene er der fremkommet en symåde, hvor mønstrene er klippet ud af det hvide lærred, hvorefter hullerne er udfyldt fantasifuldt. Disse arbejder er i en vis udstrækning udført på pyntestykker af de former, som har hørt til i bondestuerne som pudevær og håndklæder foruden kraver på kvindernes særke. Men de kan også være syet på lyseduge, antimarkassars og børnekraver af de typer, der efterhånden blev almindelige både i borgerhjem og på landet. I denne brydningsfase har syningerne vundet berømmelse også i København og viden om. Det meget interessante forløb i denne vekselvirkning mellem land og by er hidtil blevet næsten helt forbigået i forskningen, men er her med vægt gjort til selve temaet: Selve syningerne er det håndgribelige resultat, men hvordan kan vi ud fra dem nå til en forståelse af den anonyme kvindeverden, hvori de er blevet til?

Ena Hvidberg har analyseret de syninger, som er blevet bragt til veje ved lån og indsamling til udstillingen *Det disciplinerende sting*. De er i ganske vid udstrækning ledsaget af erindringer og beretninger fra ejerne, der i visse tilfælde også selv har frembragt de pågældende stykker. Der er ved denne indsamling også udsendt henved 200 spørgeskemaer til meddelere, der havde ytret viden og interesse for projektet, og besvarelserne har resulteret i et værdifuldt udvalg af eksempler på, hvordan kvinder har tænkt og arbejdet med hedeboesyning i tidsrummet frem til 1940erne.

Som baggrund er opridset broderiets og syningens historie med omtale af de mange måder, der har været brugt både i den aktuelle periode fra 1870erne og fremefter og forud til at udsmykke stof ved hjælp af nål og tråd. Kapitlet om den motivverden, vi finder i syningerne er meget idérigt. Fantasiidr fra Kina og alle Østens lande, Persiens blomstermotiver, der blev udviklet i hofværkstederne og i baroktiden vandt udbredelse i Europa, ikke mindst tulipanen. Også dobbeltørnen, der har været kendt siden oldtiden, men som skønt det ikke nævnes i bogen, har haft sin plads i det habsburgske våben i det tyske kejserrige, vores store naboland imod syd. Med disse motivers høje alder er det stadig et ubesvaret spørgsmål, hvordan hedebokvindernes har gjort deres valg og fået kendskab til disse forlæg. Men der er påpeget mange kilder til inspirationen, og det står klart, at der er anvendt motiver, som har haft deres plads i Europas kunst i almindelighed, men som på Heden er blevet udnyttet til særprægede kompositioner.

Bogens højdepunkt er kapitlet »Kvindelighed og håndarbejde«. Ena Hvidberg har på basis af den etnologiske kvindeforskning, der er sket inden for de seneste tiår, tegnet billedet af den borgerlige kvinde, dybt koncentreret med ærbart bøjet hoved siddende på forhøjningen ved vinduet beskæftiget med broderi på hvidt uskyldsrønt linned som symbolet på det evigt kvindelige. Det blev følgen af industrialiseringen, som frigjorde byens damer for meget husarbejde, så de kunne overføre den nyindvundne fritid til at realisere

det ideal, der passede til den sædvanlige opfattelse hos mænd og hovedparten af kvinderne.

Til dels igennem industriudstillingerne formåede en del kvinder samtidig at skabe et andet kvindebillede. Der fremstod kvindelige kunstnere, som udfoldede sig professionelt med arbejdsmåder som syning og maling, de hidtidige kvindelige opgaver inden for hjemmet. Men disse fik nu en funktion uden for hjemmet og tillod kvinderne at etablere en selvstændig økonomi.

I samme periode skete der en systematisering inden for pigernes undervisning i håndarbejde. Håndarbejds lærerne fik efterhånden en egentlig pædagogisk uddannelse. Dette forløb er beskrevet af Kirsten Heltoft, »Nogle træk af håndarbejdsundervisningens historie« i *Skårup Seminariums Jubilæumsskrift* 1978. Håndarbejde blev brugt som opdragelsesmiddel for piger til deres kommende gerning som husmødre, hvilket er studeret af Minna Kragelund. Dette ligger til grund for den opfattelse af kvindernes situation, som Ena Hvidberg har skildret.

Der kan dog være grund til at gå nærmere ind på spørgsmålet, om det har fuld gyldighed også for bondekvindernes arbejdsmåde og status på samme måde som for byens kvinder. Det skildres glimrende, hvordan syningen har tjent til at forarbejde det udstyr af tekstiler, der måtte være en forudsætning for at sætte bo, og det store arbejde har forudsat, at kvinderne altid var sig bevidst at de skulle udnytte tiden, altid have noget i hænderne. Som eksemplerne viser, har det for nogle været en plage (side 93). Vist har der været nogle kvinder, for hvem en bog kan have haft betydelig interesse frem for sytøjet.

Men i de fleste øvrige optegnelser synes det at munde ud i, at de pågældende syersker har lagt stor energi og begejstring i arbejdet. Der er også eksempel på kun den ene ud af tre søstre har givet sig af med at sy i større udstrækning. Konklusionen er: »Mange havde lært sig selv at sy, nogle havde fået undervisning i forbindelse med højskoleophold eller privat...« (side 121).

Det må efter anmelderens mening tolkes sådan, at hedebo-syningerne ikke bør

anskues snævert inden for den skolemæssige undervisning, der især er blevet fremherskende fra 1880'erne indtil 1960'erne, og som har været baseret på nøje kopiering af modeller. Også på højskolerne har denne pædagogiske retning til dels gjort sig gældende. Men hedebo-syningen synes at have haft sit udspring blandt syglade kvinder, der har udfoldet sig i den tid, de har haft til rådighed, inden de er blevet gift, eller for at sælge tingene eller som Birthe Nielsdatter på Grevegård, den nuværende museumsgård, der er beskrevet som flittig hedebo-synerke til sig selv og børnene, også mens hun var gift og forestod husholdningen i sognets største gård.

Bogen er skrevet i et fængende sprog med mange livsnære skildringer. Disse hvide syninger er særdeles vanskelige at få til at træde rigtigt frem på fotografi, men det er langt bedre end i *Hedebo* fra 1993 lykkedes Anja Hvidberg som fotograf for hovedparten af de mange illustrationer at give dem deres ret. Også farvebilleder midt i bogen giver indbydende eksempler på, hvor stateligt de hvide syninger har haft deres fornemme rolle i bondestuens møblering, i modspil til farverige dragter, sengeomhæng og malede møbler.

God fornøjelse til Hedens nuværende beboere, men i lige så høj grad til den brede læserskare både mænd og kvinder! - for her har vi for første gang fået mulighed for at følge et enestående samspil mellem kvinder i by og på landet, til stille tilfredshed og som grundlag for selvstændighed økonomisk og menneskeligt, for nogle endda berømmelse.

Hanne Frøsig Dalgaard

Jørgen Burchardt:

Arbejdsliv og ny teknologi

Vilh. Langes Tobaksfabrik Slagelse 1873-1966. Ringe, Sorø Amts Museum og Kulturbøger, 1995. 208 s., ill. ISBN 87-88327-14-0. Kr. 186,-.

Det er en fyldig bog Jørgen Burchardt har skrevet om udviklingen gennem knap hundrede år på en stor industriel virksomhed - Vilh. Langes Tobaksfabrik i Slagelse. Bogen giver indblik i tobaksfaget og dets

udvikling, men ikke mindst i den dagligdag, som fabrikken dannede rammen om - arbejdslivet, omgangsformerne osv. Hovedvægten er lagt på perioden mellem 1920 og 1940, men der er fine redegørelser for fabrikens første årtier og for perioden op mod lukningen i 1966.

Bogen deler sig i 3 hovedkapitler. Det første indledes med en almen orientering om tobaksfaget, om forbrug, afgifter m.v. gennem de seneste par århundreder - en udmærket baggrund til forståelsen af, at der i 1873 er basis for at anlægge en tobaksvirksomhed i Slagelse. Forfatteren anskueliggør fint det tidstypiske i, at der etableres en fabrik i en provinskøbstad - en historie med paralleller mange andre steder. Gennem flere gode tegninger af fabriksbygninger og -indretning får man dertil gode forudsætninger for både at forstå arbejdsgange og fornemme fabrikken som arbejdsplads.

I den næste hoveddel er overskriften det teknologiske. Her gives en gennemgang af de vigtigste faser i produktionen, de dertil knyttede arbejdsfunktioner, afdelinger og personalegrupper. Når man ved hvor skolemesteragtige sådanne gennemgange kan være, og hvor nemt det er at løbe ud af diverse finurlige tekniske tangenter, er det befriende med en grundig redegørelse, der aldrig taber overblikket, men formår at holde læseren fanget omkring teknologien - fordi det hele tiden står én klart, at det har betydning for stedet som arbejdsplads. Man får en god forståelse for de forskellige arbejdergrupper og deres forskelligartede funktioner og roller på arbejdspladsen - på alle niveauer i fabrikken. Dette hører ikke til de studier, der tror at en arbejdsplads kun består af arbejdere - de overordnede funktioner kommer naturligt ind i billedet fordi der er en intention om at forstå hele virksomhedens funktionsmåde.

Det tredje hovedafsnit er helliget de »bløde« sammenhænge - forfatteren har givet det titlen *Arbejdslivets kultur* (hvor det sidste ord passende kunne have været i flertal, jvf. nedenfor). Kapitlet er et vellykket forsøg på at forbinde den daglige tilværelse på tobaksfabrikken med de produktionsmæssige vilkår som man har fået ridset op i de forrige afsnit. Her får

man indblik i hvordan det meget håndværksprægede arbejde, med brug af små maskiner, gjorde arbejdslokalerne støjfri og f.eks. muliggjorde uformel snak hen over bordene. Og hvordan de samme forhold muliggjorde et udpræget hierarki mellem de forskellige arbejdsfunktioner. Det var de håndværksuddannede cigarmagere, sorterere og spindere, der nød størst anseelse, mens de ufaglærte »gulvpiger«, der bl.a. sørgede for at bringe råvarerne til de andre, var placeret i den anden ende. Det fører for vidt her at komme ind på alle de interessante faglige finesser, kulturelle brydninger og alliancer som forfatteren kommer ind på - en mangfoldighed, der vidner om et nært kendskab til hvad, der er vigtige oplysninger for at belyse en sammenhæng og ikke blot tilfældigheder. Det overblik er derimod svigtet lidt ved anvendelsen af grafiske illustrationer, tabeller og lignende. Mange - hovedparten - er virkelig gode, (og har kostet tidskrævende arkivararbejde); men netop derfor er det irriterende at andre tabeller egentlig ikke har nogen funktion (f.eks. s. 76).

Det virker noget overraskende, når forfatteren viser så stor en indlevelsesevne i de forskellige grupper af ansatte, at hele gruppen af arbejdere alligevel skal kaldes for »arbejderkollektivet«. Og fagforeningen angives som dette kollektivs repræsentant fordi den, som Burchardt skriver, »på mange områder fungerede synonymt med arbejderkollektivet«. Der er vel næppe tvivl om, at fagforeningen har udfyldt en vigtig funktion for *alle* ansatte. Men at alle fungerer som en enhed i faglige sammenhænge, udelukker vel ikke at der kan være brydninger på en masse andre områder. En term som 'kollektiv' kan i mine øjne ikke kombineres med den fremstilling af forskelligartede roller, mål og midler som forfatteren har redegjort for. Så skal det i hvert fald specificeres hvad det 'kollektive' er møntet på. Der er en tendens til at Burchardt bruger begrebet 'kultur' i alle mulige sammenhænge - f.eks. hævdes det at det hører med til »den særlige kultur« på tobaksfabrikken at man får udleveret gratis røgcigarer. Omvendt bruges det også i mere markante sammenhænge til at skelne mellem

»den mandlige og kvindelige kultur« (hvilket ikke har med biologi, men de forskellige vilkår at gøre). Der er altså med andre ord en fare for at kulturbegrebet bruges lidt i flæng om store og små sammenhænge, betydningsfulde og ligegyldige - et forhold, der sådan set minimerer de mange interessante sammenhænge og indtryk. For hvis det hele bare er krusninger på overfladen og i virkeligheden kan puttes ind under 'kollektivets' hat, hvorfor så interessere sig så meget for det. Alliancer og loyalitetsforhold er ikke entydige, de har netop en tendens til at variere alt efter hvilke sammenhænge, der er tale om. Empirien her kunne have været behandlet mere varsomt og nuanceret. Men det er forfatterens fortjeneste, at man har mulighed for være uenig med ham - for det skyldes jo, at stoffet så fint lægges frem og breddes ud for læseren. For til trods for at jeg er uenig i fortolkningen er det et spændende kapitel. Ikke mindst fordi vi her præsenteres for en central del af forfatterens materiale - nemlig de mange erindringer. Som altid giver de mulighed for se tingene i skiftende perspektiver, og forfatteren har både trukket på Nationalmuseets indsamling i 1950'erne og egne interviews fra omkring 1980. De er brugt overbevisende og har fået den plads de har krav på, uden at tage overhånd. I det hele taget er det tydeligt at forfatteren har brugt tid og energi på at finde det materiale frem, der er mulighed for. På etnologisk vis har han forsøgt at finde mange udsagn og mange former for materiale om den 'begrænsede' empiri (virksomheden og arbejdet) fremfor at nøjes med én kilde-type og sprede sig over et kæmpe område. Det vinder studien ved - vi får en helhedsopfattelse af stedet. Et billede, der til gengæld har stor *general* udsagnskraft ved at kunne holdes op som spejl og sammenlignes med andre lignende forhold.

Bogen, der er fint illustreret og forsynet med engelsk resume, afsluttes med en nyttig gennemgang af litteratur, der omhandler arbejdsforhold og arbejderkultur. Den er desuden forsynet med stikordsregister, der til gengæld ikke virker ordentlig gennemarbejdet. Slår man op under f.eks. »guld-piger« (der omtales mange steder i bogen), er der én henvisning. En anden

ærgrelse er at sproget indledningsvis er forstyrrende dårligt (mens midterafsnitene virker meget mere gennemarbejdede). Forordet indledes: *Arbejdet er kilde til al værdi, men sandelig har arbejdet en værdi i sig selv. Det er på arbejdspladsen, vi giver størstedelen af vores liv.* Det er simpelthen dårligt sprog. Nu er sprog mindre vigtig end indhold, men er der sjusket med det første risikerer man at folk aldrig når til det andet. Og det ville være synd, for, som det er fremgået, er der virkelig meget godt at komme efter i bogen. Jeg kan derfor kun anbefale bogen til alle.

Niels Jul Nielsen

Birgit Kaiser:

Historien om barnedåben

København, G.E.C. Gads Forlag A/S, 1995. 224 sider, ill. ISBN 87-12-02889-0. Kr. 198,-

Birgit Kaisers bog »Historien om barnedåben« er en bog, der skildrer barnedåben i Danmark efter reformationen. Barnedåbens religiøse grundlag belyses, men det er først og fremmest barnedåbens verdslige sider, der er i centrum. Bogen kan ses som en fortsættelse af bogen »...ind i de voksnes rækker« om konfirmationen, der udkom i 1992. Birgit Kaiser opfatter fire hændelser i menneskelivet som almene: fødsel, kønsmodning, ægteskab og død - emner, der her bliver taget op i en kulturhistorisk belysning.

Birgit Kaiser tager i den nye bog udgangspunkt i de verdslige traditioner og de lovmæssige forordninger i forbindelse med fødsel og dåb efter reformationen. Bogen er en række tematiske kapitler om de institutioner, som blev en direkte følge af fødslen: jordemoderinstitutionen, barselsstuen og barselskonens indledelse. Hovedkapitlerne omhandler dog ændringer i forbindelse med dåb og dåbsskikke før 1700, i perioden 1700-71 ligesom de senere reformer behandles indgående.

Dåben som religiøst sakramente knytter sig til det enkelte menneskes livsløb, men er også et verdsligt ritual, der indebærer en regulering af individets rettigheder og pligter i samfundsmæssig henseende. Gennem de tilknyttede institutioner i for-

bindelse med dåben kunne der holdes kontrol med familien, fx skulle jordemoderen ved fødslen bevidne om barnet var levende født, hvilket kunne have betydning i arveretslige forhold, og fødslen skulle derfor foregå i vidners overværelse.

Sammenknytningen af kirke og stat betød også, at præsternes funktion ikke blot var at forrette religiøse handlinger, men også at være statsmagtens lokale embedsmænd. Religion og forvaltning blev således to sider af samme sag, hvor præsterne ofte kom til at stå mellem sognet på den ene side og stiftet/Kancelliet på den anden.

Gennem et righoldigt skriftligt kildemateriale som kirkeforordninger, lovbestemmelser og kirkebøger fra perioden bygges et billede op, hvor barkedåbens ritualer og ceremonier bliver genstand for skiftende fortolkninger og afspejler sociale forskelle og konflikter i det givne samfund, ofte som en konflikt mellem statsmagten på den ene side og befolkningen på den anden side. Meget afhæng af de lokales præsters ønske om enten at være øvrighedens lokale kontrolinstans eller være sognets talerør. Præsten havde også egne private økonomiske interesser i forbindelse med kirkegang og dåb, fx i menighedens offer, der aflønnede præsten. Præsterne kunne derfor i nogle tilfælde være direkte imod ændringer, der forrinde præstens egen økonomiske status.

Bogen giver en lang række konkrete eksempler på verdslige dåbsskikke, draget ud af kilderne, der af forfatteren stilles sammen, så de belyser forskellige sider af dåben og de mange, overdådige fester i forbindelse med barselsstue, kirkegang og dåb. Der citeres grundigt fra de mange skriftlige kilder, der er gennemgået, og de mange citater står i datidens sprogdragt. Dette er med til at give fremstillingen et levende præg og læseren får meget at vide om hjemmedåb, kirkehandlingen, fadderskabsinstitutionen og festerne.

Bogen om barkedåben er en traditionel kulturhistorisk fremstilling, hvor omdrejningspunktet er kontinuitet og forandring fra reformationen til vore dage. Bogen afdækker variationer i tid, rum og socialt miljø med hensyn til kirkelige ritualer og verdslige skikke. I fremstillingen ligger

implicit den tese, at hoffet og overklassen i byerne var de toneangivende kredse, hvorfra nyheder spredtes til bønderne på landet.

Det kan således være lidt problematisk, at titlen er historien om barkedåben, hvor der snarere er tale om én historie eller rettere et enkelt perspektiv på fænomenet barkedåb og de dertil knyttede institutioner. Tidsmæssigt ligger tyngdepunktet i bogen omkring 16-1700-tallet. Det havde været interessant med et længere historisk perspektiv med en uddybning af nutidens verdslige og religiøse praksis fx gennem et etnologisk feltarbejde. Typisk skildder Birgit Kaiser en skiks religiøse og historiske forudsætninger fx i biblen, og dens udbredelse følges dernæst gennem spredte skriftlige kilder, så det kan være svært at se, hvad der ligger til grund for eksemplernes udvælgelse. Bogens hovedproblem er dog, at dispositionen på en gang er tematisk og kronologisk, hvilket afstedkommer en noget tung fremstilling.

Bogen er i et indbydende format og med et fint layout med få, men udvalgte illustrationer. Dog skal nævnes den noget upraktiske måde, noterne er stillet op på, hvor læseren selv skal finde sidetal, spalte og linje, før man kan identificere notens indhold. En samlet litteraturliste ville også have været en hjælp for læsere, der vil gå videre.

Bogens styrke ligger helt klart i den enestående samling af eksempler og i det store arbejde, der må have ligget i at gennemgå de mange kilder og dokumentere barkedåbens historiske forudsætninger.

Lykke L. Pedersen

**Lars N. Henningsen og
Niels H. Kragh-Nielsen (red.):
Sønderjyder siden Genforeningen –
erindringer**

Serien Sønderjyske levnedsløb nr. 28.
Historisk Samfund for Sønderjylland.
Aabenraa 1995, 333 s. ill. Kr. 198,-.

I anledningen af 75 året for Genforeningen udskrev Historisk Samfund for Sønderjylland en prisopgave og bad alle, der havde levet og virket i grænselandet, om at fortælle om deres liv siden 1920. Resultatet

blev imponerende: Der indkom ialt 2100 sider fordelt på 74 bidrag. Der var en betydelig spredning både geografisk, aldersmæssigt og socialt. Førsteprisen blev til delt Marie Jessen, hvis fængende skildring af et jævnt og virksomt liv kan læses i Sønderjyske Årbøger 1995.

I denne erindringsbog er der samlet 18 af de øvrige bidrag til prisopgaven. Her som ved førsteprisen er det i udpræget grad de mere stille i landet, de anonyme sønderjyder, som fortæller træk af dagligdagens kulturhistorie. Bogens sidste bidrag er skrevet af en kvinde, født i 1950 og opvokset i Slotsgade i Aabenraa. Hun skildrer nøgtern og usentimentalt udviklingens pris. Det usentimentale går igen i mange af bidragene, f.eks. en stærk og levende skildring af at være vandrelærer-barn i Sydslesvig. Her konkluderer skribenten stilfærdigt, at det at arbejde for en sag får det bedste og det værste frem i mennesker, og at pionerer ikke nødvendigvis er lette at omgås.

Sønderjyder siden Genforeningen rummer meget fortælleglæde og gode livshistorier, der anskueliggør, at fattigdom kun ligger en enkelt generation tilbage. Den velskrevne og medrivende bog har interesse langt uden for Sønderjylland og bør inspirere andre historiske foreninger til lignende projekter. I sagens natur har det været nødvendigt at foretage en let redigering, ligesom der også er sket forkortelser. Derfor er det værd at bemærke, at alle beretninger findes tilgængelige i Historisk Samfunds Arkiv i Landsarkivet for Sønderjylland.

Inge Adriansen

**Torunn Selberg (red.):
Nostalgi og Sensasjoner**

Folkloristisk perspektiv på mediekulturen. NIF Publications No. 29. Turko 1995. 280 sider, ill. ISBN 952 9724 10 1.

I rækken af publikationer fra Nordisk Institut for Folkedigtning foreligger nu »Nostalgi og Sensasjoner« med undertitlen »Folkloristisk perspektiv på mediekulturen«. Den er et resultat af et samarbejde mellem en række nordiske folklorister og etnologer, som i projektet »Folklore og Masse-

medier« har valgt at anlægge en folkloristisk synsvinkel på moderne massemedier, elektroniske såvel som trykte.

Bogen er en komprimeret sag med tydelig adresse til fagkredse, men med en bredde i problemsæt og indfaldsvinkler, der gør den anvendelig som inspiration og diskussionsoplæg langt ud over et snævert folkloristisk forum.

Stoffet præsenteres i 3 tematiske kapitler med en forskningshistorisk og videnskabsteoretisk indledning af Torunn Selberg.

I første af de tre kapitler »Folkediktning – den evigvarende virkeligheden« er det empiriske materiale svenske dagblade. Heri diskuterer Ulf Palmenfelt begrebet »Den folkloriserede virkelighed« og Anne Bergman spørger i sin artikel: »Finns det myter i dagblade?«.

Herefter følger kapitlet »Forestillinger og idéer«, hvor Birgitte Rørbye i en stort anlagt artikel dokumenterer, at den stærkt udbredte opfattelse, at TV formidler og fastholder fordomme, er fejlagtig, omend sejlivet. Undersøgelsen tager udgangspunkt i forestillingen om det medieskabte ældrebillede, og udvikler samtidig en del af sin argumentation ud fra en kritik af bogen »Det medieskabte ældrebillede – kan der rokkes ved det?« af Jørgen Bruun Pedersen, udgivet på RUC i 1983. I samme temakapitel beskriver Marianne Lilién-quist de forudsætninger, der ligger til grund for visse TV-seriers uhyre popularitet i »Såpoperan och det kontextbundna tittandet«. Endelig redegør Ulrika Wolf-Knuts for fænomenet nostalgi og denne som en afgørende faktor for udbredelsen af ugebladspressen.

I sidste kapitel »Skikk og bruk – tradisjonisering« viser Eydun Andreassen, hvordan radioens transmission af den færøske balladedans på den ene side, drastisk har ændret denne, men på den anden side har reddet den specielle udtryksform fra at uddø. Torunn Selberg afslutter bogen med »Fjernsynsvirkelighed og hverdagslivet – Om bruk av fjernsyn i den norske hverdagen«. Hun fremhæver tre forskellige programtyper: nyhedsudsendelser, lokalstof og krimi, og påviser, hvordan de indgår som elementer i daglige ritualer, hvis funktion er at opfylde et

behov for tryghed. Om det tilsyneladende paradoks, der ligger i modsætningen mellem nyhedsudsendelsernes præsentation af død og vold og TV-brugerens tryghedsformelse, siger hun bl.a., at det, der kan få os til at føle at alt er under kontrol er »[...] gjenkennelsen, den daglige rutine med innledningen til kvelden, med kveldskaffen, sofakroken og de kjente nyhetsopleserne. Vårt daglige ritual bekrefter at den nære virkelighet er som den skal.«

Forfatterne vægter forholdet mellem ren fremstilling, analyse og teordiskussion forskelligt, men fælles for alle er evnen til, uden de store armebevægelser, at demonstrere styrken i nyere »skolers« opfattelse af kultur- & og bevidsthedsbegreb. Og at disse skoler – især Birminghamskolen, med John Fiske stærkt repræsenteret i litteraturlisterne – ikke uddeler ophavsret til begrænsede fagområder. At der så af og til – lidt rutinemæssigt – refereres til nogle af de »gode gamle« tyske skoler gør ikke bogen mindre læseværdig. Det handler jo også om nostalgi.

Alt i alt fremstår »Nostalgi og Sensasjoner« som et vigtigt bidrag til forståelsen af den vestlige kultur, ikke som en bevidstløs masse, hvis adfærd er mekanisk afledt af »ond« påvirkning fra massemediene, men en kaotisk masse i besiddelse af evnen til at etablere nye fora, dér hvor kulturpessimisterne ser os voldtaget af den elektroniske mafia. Endelig giver bogen en klar demonstration af, at generationen af langhårede folklorister med fjerpen og hængerøv i fløjlsbukser på indsamling blandt landalmuen er en myte. Folkloristik er moderne, hard core videnskab.

Finn Clement Hansen

Helle Boutrup og Helge Clausen: Errindlev Havns historie

Museet Falsters Minde & Lokalhistorisk Arkiv i Holeby, 1995. 160 sider, rigt ill. Kr. 90,-.

Stormfloden i 1872 var en skelsættende begivenhed, ikke mindst på Sydloolland. Den ødelagde meget, men ved den kyst, som denne bog handler om, omkom kun to. Vi befinder os mellem Rødbyhavn og

Nysted, ved kysten af et stort lavvandet område vest for Gedser. Det kom til at ændre karakter, da man efter det store højvande byggede dige mod havet og inddæmmede store arealer. Man havde ikke længere nogen strand, og øer og vige forsvandt. Dette generede det gamle fiskeri med ålegårde og gjorde det besværligt at hente grus og sand på de øer, som kom til at indgå i diget. Deres navne findes ikke længere på 1 cm-kortet, men på forgængerens, Generalstabskortet i samme målestok, findes de endnu i 1963 udgaven: Store og Lille Brundrag og Billitse.

Inddæmningen, hvis hovedinteressent var herregården Lungholm, blev en dårlig forretning. Der ville ikke gro noget på den gamle havbund, og heller ikke forsøg med fåreavl, ledet af en sønderjysk schäfer eller fiskeavl i damme gav det ønskede resultat.

Allerede før Errindlev havn, som er bogens hovedemne, blev bygget, flyttede der fiskere ud til de nye kyster. Nogle kom fra andre egne af Lolland, andre fra baglandet. De fleste var det man kalder fiskerbønder, eller nok rettere fisker-husmænd. De familier, som fortsatte med fiskeriet også i næste generation opregnes i detaljer i kapitlet om »Fiskere på Errindlev Fælled« – byggende på erindringer, tingbøger og folketællinger. Det er interessant at se, hvor mange der i virkeligheden er ret sene tilflyttere og ikke ud af gamle Errindlevfamilier. Kapitlet er spækket med fotografier af huse, både og mennesker.

En af årsagerne til stiftelsen af Sydlolands Fiskeriforening var vedtagelsen af en ny fiskerilov i 1888, en lov som lagde visse hindringer i vejen for det traditionelle fiskeri. Denne forening, som blev stiftet i 1905, var initiativtager til bygningen af Errindlev Havn, en sag, som gled meget let igennem, nok ikke mindst fordi formanden var folketingsmedlem. Den kom til at koste godt 7.000 kr., hvoraf de 3.500 kom fra finansloven 1906-07 på betingelse af, at der lokalt blev skaffet en lignende sum. Og det gjorde der, men ikke kontant alt sammen. Herregården Ålholm gav det nødvendige træ, bønderne leverede kørsel, og digelavet udgravede selve havnebassinet. Fiskerne betalte 1000,- kr. kontant og påtog sig gravningen af sejrenden

fra havnen gennem det flade til det dybe vand. Allerede 1907 var havnen færdig.

Efter et par kapitler foreningshistorie kommer så beskrivelsen af selve fiskeriet og af fiskernes fugle- og sæljagt, overvejende bygget på artikler i Fiskeritidende fra begyndelsen af århundredet. Sæljagten var dengang at betragte som skadedyrsudryddelse, og man kunne til formålet låne rifler fra Tøjhuset mod rekvisition fra Dansk Fiskeriforening, og der blev udbetalt skydepenge. Efter statistikkerne at dømme, var farvandet syd for Lolland Danmarks største sælfangstområde.

Errindlev Havn har gennem tiderne været hjemsøgt af storme og isskruninger, som har beskadiget såvel bådene som selve havneanlægget. De enkelte ulykker beskrives ved referater af Fiskeritidende, og afsnittet er meget rigt illustreret med ofte meget dramatiske billeder, og også billeder fra de forskellige reparationer.

Men det var ikke kun ulykker alt sam-

men. Der har været tradition for at afholde gudstjeneste ved havnen årligt, og et helt kapitel er helliget »Festligheder ved Errindlev Havn«, kapsejladser især, men også en stor jubilæumsfest i 1982.

Bogen om Errindlev Havn er blevet til ved, at Helge Clausen indleverede en række fotografier til Museet Falsters Minde, da man derfra efterlyste gamle skibsbilleder. Museet bad om yderligere oplysninger til Clausens fotografier, og disse foreligger altså nu i bogform. For at datere de oplysninger, han havde fra sin egen farfar og far samt en række gamle fiskere, gik Clausen, som selv er pensioneret smed, i 1981 igang med at lede efter oplysninger i arkiver og biblioteker, og nu foreligger resultatet: En læseværdig beretning om dansk kystkultur ved de indre farvande. Og takket være tilskud fra en række pengeinstitutter, firmaer og organisationer til en meget rimelig pris.

George Nellemann

Bognotitser

*Ingeborg Christmas-Møller og
Gorm Bruun Hansen (red.):
Himmelev sogns historie*
Roskilde Museums Forlag 1995. 287 s. ill.
ISBN 87-88563-278. Kr. 225,-.

Denne nydelige og store bog er blevet til efter mange års arbejde i en lokalhistorisk gruppe med det formål at skrive bogen. Bogen skildrer Himmelev sogn ved Roskilde fra istiden og op til i dag, dog med mest vægt på de sidste 200 år. Tre af bogens afsnit er udarbejdet på baggrund af historiespecialer fra Roskilde Universitet om landboreformerne i sognets landsbyer. Her får vi (endnu) et konkret eksempel på ændringer i landbosamfundet i tiden omkring 1800. Derefter følger syv afsnit skrevet af redaktørerne, bogens største del, med vægt på en skildring af sognets beboere fortrinsvis i dette århundrede, men også omhandlende emner som sognets religiøse liv, kulturliv og skole. I de sidste afsnit skildres RISØ's betydning og sognets udvikling fra landsogn til forstad. Bogen er rig på historier og skæbner der vil interessere lokalkendte, samt folk med sans for kulturhistorien fortalt ud fra et (meget) afgrænset geografisk udgangspunkt.

Tine Damsholt

*Peter Kr. Iversen:
Tre gottorpske jordebøger 1607-13*
Bd. 1-2. Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland.

Fhv. landsarkivar Peter Kr. Iversen kan efter flere års flittigt arbejde præsentere en udgivelse af tre sønderjyske jordebøger fra årene 1607-1613. I bøgerne er alle gårde i de tre gamle amter Aabenraa, Tønder og Løgumkloster optegnet en for en og med nøje angivelse af deres besid-

der, arealer, afgifter og udsæd. Iversen fortæller i indledningen om baggrunden for jordebøgerne og de principper, der er lagt til grund for udgivelsen. Han skitserer også nogle af de mange muligheder, som ligger i materialet: det vil kunne bruges af lokalhistorikere, landbrugshistorikere og folk, der søger deres slægts rødder. Faktisk vil mange sønderjyder her kunne finde det tidligste belæg for deres aner i navnene på gårdbesidderne.

Udgaven af jordebøgerne er delt i to bind. Bind 2 indeholder ordforklaringer, som vil være til stor nytte for alle, der arbejder med den ældre sønderjyske historie samt sted- og navneregistre, der gør det let at finde rundt i udgaven.

Bogen kan købes for 175 kr. af medlemmer af Historisk Samfund for Sønderjylland ved henvendelse på samfundets kontor Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa eller for 240 d. kr. i boghandlen.

*Christian Adamsen og Vivi Jensen (red.):
Danske præsters indberetninger til
Oldsagskommissionen af 1807*
Vest- og Syddjylland. 346 sider. Tidsskriftet Skalks forlag Wormianum, Højbjerg 1995. ISBN 87-89531-18-3 Indbundet. Kr. 285,-.

Forlaget Wormianum er begyndt at udgive de indberetninger fra præster som Oldsagskommissionen af 1807 modtog som svar på sin spørgeliste fra 1808. Det første bind rummer indberetninger fra Vest- og Syddjylland.

Det var i den kommission kimen lå til det senere Nationalmuseum; men da Thomsen og Worsaae kom til, havde de ikke meget til overs for disse breve: Man skulle ikke stole på andres beretninger, videnskabsmanden skulle selv ud og iagttage, kun han havde overblik og mulighed for at sammenligne og dermed drager slutninger.

Men nu er brevene altså ved at komme til ære og værdighed igen, med god grund, for der er fine sager imellem, som vil interessere mange slags lokalhistoriske og antikvariske snushaner. En del af brevene er rent summariske; men i adskillige folder udmærkede iagttagere og skribenter sig ud f. eks. Hegelahr i Skarrild og Kier i Øster Løgum. Den sidste tekst er kendt i forvejen, men det er oplysende at få den igen i dens rette sammenhæng.

Der sad gode hoveder på Oldsagskommissionen, Rasmus Nyerups først og fremmest. Han mestrede ikke alene sin genre, den litterære note, men havde også klogt blik for, at man skulle sikre sig antikvarisk viden, inden en ny tid med dens vejbyggeri og jordreformer og deraf følgende nye hegn, bygget af sten fra oldtidsgrave og gamle stenbroer, slettede alt for mange spor.

Indberetningerne er i Wormianums udgave ikke overkommenterede; men den enkelte teksts skæbne er belyst, og der er angivet hvor emnet i teksten er uddybet på tryk. Bogen er smukt trykt og redigeret af Christian Adamsen og Vivi Jensen bistået af Christian Liebing. Udgaven skal omfatte fire bind + et registerbind.

E.K.M.

Jorunn Fløtra:

Moltke Moe som folklorist

Norsk Folkeminnelags skrifter 140, Oslo 1995. 265 s., ill. ISBN 82-03-17596-1.

I 1955 markerede foreningen Norsk Folkeminnelag sit 75-års jubilæum ved at udgive denne bog om Moltke Moe, Norges første professor i folkemindevidenskab og søn af Jørgen Moe, der sammen med P. Chr. Asbjørnsen i 1841 udgav Norske Folke-Eventyr.

Med overordentlig omhu har Jorunn Fløtra, der både er bibliotekar og folklorist, kulegravet al tilgængelig viden om Moltke Moe; og det er lykkedes hende at tegne et levende portræt af denne forskerpersonlighed. Biografien er opbygget så klart og pædagogisk, at det er en fornøjelse af læse den. Og så er den let at slå op i: en fyldig indholdsfortegnelse erstatter et register.

Mest kendt er Moe for sin restitution af Draumkvedet, balladen om Olav Åsteson, der under en ekstatisk søvn fra julenat til helligtrekonger oplever en række visioner om både himmel og helvede. Kvadet kendes kun i mangfoldige enkeltstrofer fra 1800tallet, men Moe har bragt orden i dem ved hjælp af sin filologiske og folkloristiske viden, men han indrømmer, at »han har gået svært langt i dikterisk frihed for at bringe en logisk sammenhæng i kvedets«.

Siden han var sytten år, havde det været hans plan at genskabe Draumkvedet i en sådan digterisk form, at det igen kunne blive det norske folks monumentale ejendom. Og det lykkedes til fulde. Moes restitution er blevet en del af den norske kulturarv (oversat til dansk af Erik Dal i 1957).

I Danmark havde Moltke Moe en ung beundrer. Det var Axel Olrik. De mødte hinanden i februar 1892, og det blev et vendepunkt for Olrik: »En ting stod nu klart for mig. Det var i Kristiania jeg vilde studere. Hidtil havde jeg rolig svaret nej til spørgsmål om rejser: der var siden Svend Grundtvigs død ingen jeg kunde føle mig som lærling af. Nu var den tabte tråd taget op og knyttet; der var blevet smækket store vinduer op for friskere luftning«. Olrik overvejede tilmed at flytte til Norge. Det blev dog kun til et halvt år fra juli 1892.

løvrigt kan det nævnes, at Olrik i 1907 ikke blot foreslog Moltke Moe, at man oprettede en Norsk Folkeminnesamling. På opfordring hjalp han arkitekten med at tegne en folkemindesamling ind i planen for universitetets nye bygning på Drammensveien!

I.P.

Henrik Skov Kristensen og

Inge Adriansen (red.):

Als og Sundeved 1940-45

Sønderborg, Historisk Samfund for Als og Sundeved, 1995. 304 sider, ill. ISBN 87-87153-23-8. Kr. 198,-.

Sønderjyllands situation under krigen 1940-45 var mere kompliceret end de andre landsdeles på grund af det tyske mindretals tilstedeværelse, og for den

sags skyld også på grund af Tysklands nærhed. Bogens brede beskrivelse, godt krydret med illustrative citater fra lokale aktørers beretninger og politimesterens hemmelige notater, giver ikke-sønderjyder indblik i en række problemer og hændelser, der ikke har været almindelig kendt. Og som tiden er gået, er man også holdt

op med at gå på listesko i forholdet til det tyske mindretal. Det ses også i en anden af de sønderjyske publikationer fra 1995, den ligeledes her i skriftet omtalte: Sønderjyder siden Genforeningen. Interessant læsning som kan anbefales.

G.N.

Indsendt litteratur

- ALLE TIDERS ODSHERRED. Nykøbing Sjælland, Odsherreds Museum, 1995. 60 sider, ill. ISSN 0108-9846.
- BENTE GULLVEIG & ANN HELENE BOLSTAD SKJELBRED: I dødens skygge. Traditioner ved livets slutt. Stabekk, Vett & Viten, 1994. ISBN 82-412-0157-5.
- KAMMA ANDERSEN: Dengang – på Islands Brygge. København, Arbejdermuseet/ABA, 93 sider, ill. ISBN 87-886-2611-3. Kr. 110,-.
- ASK. Tidsskrift for dansk folkekultur. 23. Ballerup, Dansk Folkekultur, 1995. 36 sider, ill. ISSN 0109-4718. Kr. 40,-.
- MARTHA BOYER: Mongol Jewelry. København, Rhodos, 1995. 276 sider, rigt ill. ISBN 87-724-563-2. Kr. 300,-.
- BYHORNET. Historisk forening i Ballerup. ISSN 0105-6433.
- SÉMAS Ó CATHÁIN: The Festival of Brigit Celtic Godes & Holy Woman. Dublin, DBA Publications Ltd., 1995. 194 sider, enkelte ill. ISBN 0-9519692-2-6. Pris: 17,50 £.
- SVEN C. DAHL: Stednavne på Næstvedegnen. Ugebladet for Næstved og omegn 1995. 32 sider, ill. ISBN 87-985748-0-9. Kr. 50,-.
- FRAM – Fra Ringkøbing Amts Museer, 1995. Herning, Museumsrådet i Ringkøbing Amt, 1995. 124 sider, rigt ill. ISSN 0108-3643.
- DEN GAMLE BY. Danmarks Købstadsmuseum 1995. Århus, Den Gamle By, 1995. 220 sider, rigt ill. ISSN 0909-945x. Kr. 200,-.
- GIVE-EGNEN UNDER BESÆTTELSEN. Give Museum 1995. 24 sider, ill. Kr. 50,-.
- ELISABETH JEPSEN: Knivstikkerbyen. København, Arbejdermuseet/ABA, 1995. 96 sider, ill. ISBN 87-886-2610-5. Kr. 110,-.
- PALLE LYKKE: Det lærde Selskab i Aarhus. Aarhus Universitetsforlag 1995. 168 sider. ISBN 87-7288-459-2. Kr. 148,-.
- NORD NYTT, nr. 59. Tema: Ferie og rejser. 160 sider, ill. København, Institut for etnologi, 1995. ISBN 87-87824-14-0. Kr. 120,-.
- NORD NYTT, nr. 60. Tema: Etik. København, Institut for etnologi, 1995. 144 sider, rigt ill. ISBN 87-87824-15-9. Kr. 120,-.
- ORD & SAG, 15. Aarhus, Institut for jysk sprog- og kulturforskning, 1995. 52 sider, ill. ISSN 0108-0825. Gratis.
- PIA SIGMUND: Elise, Katrine, Hans Peter og alle de andre. Børn i gamle dage på Rosengårdsskoleegnen i Odense. Odense, Rosengårdsskolen, 1995. 18 sider, ill.
- SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT 3/1996: Indholdsfortegnelse 1924-1994 ved Niels H. Kragh-Nielsen. Aabenraa, Historisk Samfund, 1995. ISBN 87-7406-084-8.
- SØNDERJYSKE ÅRBØGER 1995. 1920 – Genforeningen – 1995. 588 sider, ill. ISSN 0106-4452.

